

לא היה כמהו במצרים למן היום הנסדה ועד עתה. והברד הכה את כל אשר בשדה וכו'. רק בארץ גשן אשר שם בני ישראל לא היה ברד. פרעה מבטיח שוב לשלח את העם, אבל בראותו כי חדל המטר והברד והקולות ויוסף לחסא ולא שלח את בני ישראל. [אבני הברד נשארו תלויות בין שמים לארץ מ"א שנה, כלומר לא ירדו שוב אלא בשנת ב'תפ"ח, במלחמות יהושע, יהו"י יא, והשאר עתידין לירד על גוג ומגוג לימות המשיח].

[שבת או אדר או ניסן]. מכת ארבה. משה מתרה: "הנני מביא מחר ארבה בגבולך" וכו'. פרעה הסכים לשלוח רק את הגברים. ורוח הקדים נשא את הארבה. כבד מאד, לפניו לא היה כן ארבה כמהו ואחריו לא יהיה כן. פרעה מתחנן; חטאתי לה' אלהיכם ולכם וכו'. וכאשר נתקע הארבה ימה סוף – לא שלח את בני ישראל;

[אדר]. מכת חושך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים [פסיקתא: שכלו בהם פושעי ישראל. ועין שמור יד ב; תני וארא יד: בג' ימי האפלה נתן הקב"ה את חן העם בעיני המצרים וישאילום כלי כסף וכו', ועי"ש] ולכל בני ישראל היה אור במושבותם. [ניסן: חשך עד ר' בו. ז' ימים הנחה. – רבותינו אמרו: ז' ימים של חשך היה על מצרים: ג' ימים הראשונים מי שהיה יושב ומבקש לעמוד עומד וכו'; ועוד ג' ימים אחרים מי שהיה יושב לא יכול לעמוד וכו'. ואיזה יום שביעי? זה יום של ים, שנאמר (שם י"ד ט): "ויהי הענן והחשך". פרעה מרשה לכל העם ללכת לעבד את ה', ובלבד שישאירו את צאנם ובקרים. ומשה עונה: "גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות וכו' וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה". פרעה: "אל תוסף ראות פני, כי ביום ראותך פני תמות". משה: כן דברת,

ב'פ"ה עקדת יצחק: בתקופת ניסן שבו לקו המצרים במכת דם ונהפכו מימי היאור לדם וכו' עין ב'תמ"ח, ויצמא שם העם למים];

[ר"ח אב או אלול]. מכת צפרדעים שעלו ממימי מצרים וכסו את כל הארץ. גם החרטומים עשו כן בלטיהם. אבל פרעה נאלץ לבקש ממשה להכרית את הצפרדעים למחר [שמור"ה י"ז: למחר ולא לאותו יום; מכאן אתה למד שאותו היום היה לו להשלים ז' ימים] ולמחר מתו כל הצפרדעים;

[אלול או תשרי]. מכת הפנים באדם ובבהמה בכל ארץ מצרים. החרטומים לא יכלו לעשות כן ואמרו: אצבע אלהים היא. ובכל זאת חזק לב פרעה ולא שמע לדבר ה'. [מכות ראשונות ארכו עד ד' בתשרי];

[ב'תמ"ח. ראש השנה. בטלה עבודה מאבותינו במצרים. ר"ה יא.];

[תשרי או מרחשון]. מכת ערוב בכל ארץ מצרים. חוץ מארץ גשן. פרעה קורא למשה ולאהרן: "לכו וזבחו לאלהיכם בארץ". משה ממאן, רק: "דרך שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו" וכו'. פרעה מבטיח, אבל למחר, כאשר סר הערוב, הכביד פרעה את לבו גם בפעם הזאת ולא שלח את העם;

[מרחשון או כסלו או ערב ט' באב של ב'תמ"ז]. מכת דבר כבד מאד. "וימת כל מקנה מצרים ומקנה בני ישראל לא מת אחד";

[כסלו או טבת]. מכת שחין: משה לקח מלוא חפניו פיח כבשן וזרקו השמימה, ויהי שחין אבעבועות פורח באדם ובבהמה;

[טבת או שבט או אדר]. מכת ברד. משה מתרה: "הנני ממטיר כעת מתר [שרט לו שריטה על הכותל: כשתגיע השמש לכאן מחר] ברד כבד מאד אשר

לכם חדש אחר גדול מזה; לפיכך נקרא ראשון. ועיי' ג. – שם י: עד שלא ירדו ישראל למצרים היו מונין לשעבוד; משירדו ונשתעבדו וכו' ונפדו התחילו מונין לחדשים. – שם סוף כב: עד שאנו במצרים נטלנו חדש של לבנה.

ירר' תחלת ר"ה: ,לכם' הוא, ראש' ואינו ראש לא לשנים ולא לשמיטין וכו'. – תנ' בא ו: ,החדש הזה' זה ניסן ואין אחר ניסן; מדתשרי כתיב בו ,חג האסיף תקופת השנה", שם ל"ד כב. ללמדך: חדש שיש בו חג וקרוי אסיף, ותקופת השנה, ששנה יוצאה בו, וקרוי שביעי. זה תשרי, שהוא שביעי לניסן, והוא ראש חדשים וראש לרגלים. ועין ר"ה ז..

מגלה ה: מנין שאין מונים ימים לשנים? שנאמר: ,לחדשי השנה' – חדשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים. לפי באורו של ח"י בורנשטיין הרברים אמורים כלפי חשבון השנה של המצרים, שהיו מונים בשנה י"ב חדשים, כל אחד בן ל' יום ובסוף השנה היו מוספים ה' ימים מחוץ לחדשים, להשלים שס"ה ימי החמה.

פסקי ה: ,קול דודי הנה זה בא", שה"ש ב' ח: זה משה; בשעה שאמר לישראל: בחדש הזה אתם נגאלים, אמרו: איך אנו נגאלים, הלא הקב"ה אמר לאברהם אבינו (בר' ט"ו יג) ת' שנה, ואין בידינו אלא ר"ג שנה? אמר להם: הואיל והוא חפץ לגאול אינו מביט בחשבונותיכם אלא ,מדלג על ההרים" (שה"ש שם) – על הקצים, ,ומקפץ על הגבעות" (כנ"ל) – על החשבונות ועל העבורין, ובחדש הזה אתם נגאלים.

שמו"ר ט"ו כו: ,החדש הזה לכם ראש חדשים' – עד שלא הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים ברמו הודיע להם שאין המלכות באה להם עד ל' דור: החדש ל' יום ומלכות שלכם ל' דור. הלבנה בא' בניסן מתחלת להאיר, וכל שהיא

לא אוסיף עוד ראות פניך. – ה' מודיע את משה: עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים, אחרי כן ישלח אתכם; משה מודיע בשם ה': כחצות הלילה ימותו כל בכור בארץ מצרים. ופרעה חזק את לבו ולא שלח את בני ישראל מארצו. שם ז' יד – י"א; פ"א ט; תנ' וארא טו. בא ג; שמו"ר י"ד ג; י"ש; סה"ד בשם מקורות שונים. [מכילהא דרשב"י: משה אמר לפרעה ,כחצות הלילה" (שם י"א ד); אמר לו: הדבר שקול, לכשיחצה הלילה, אם כחוט השערה ולמטה, אם כחוט השערה ולמעלה. אבל הקב"ה אמר (שם י"ב כט): ,ויהי כחצי הלילה", שהוא יושב על אבן השעות ומכון את השעות כחוט השערה. ועיי"ש. – ולפי ברכ' ד. ידע משה לכון חצות לילה בדיוק, אבל חשב: שמא יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא, ועיי"ש; ולפי רב אשי עמד משה בחצות הלילה מיום י"ג ליום י"ד בניסן, וכך אמר לישראל: אמר הקב"ה כחצות הלילה, כמו עתה, אני יוצא בתוך מצרים].

[– ר"ח ניסן; ועין פס' ו ותוספת שם שנאמר ,וממאי ר"ש קצא]. מצות ה' אל משה ואל אהרן [שמו"ר ט"ו כ: למה לשניהם? לפי שקדוש החדש בגו' כשבקש הקב"ה לקדש את החדש אמר למשה ולאהרן: אני ואתם נקדש את החדש; אבל עבור השנה ב' זקנים, ועיי"ש]: ,החדש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה" שם י"ב א ב.

[שהש"ר א' כט: ר' ינאי אמר: לא היתה התורה צריכה להדרש* אלא מהתחדש הזה לכם' (ועין רש"י בר' א' א) ומפני מה גלה הקב"ה לישראל מה ביום א' ומה ביום ב' עד יום ו' ? בזכות שאמרו, שמות כ"ד ז: ,כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", מיד גלה להם.

החדש' במובן: ירח – שמו"ר ט"ו א: כשיצאו ישראל ממצרים אמר להם הקב"ה: אין

הולכת ומאירה עד סוף ימים ודיסקוס שלה מתמלא, ומסוף עד ל' אור שלה חסר, בל' אינה נראית. כך ישראל: סוף דור מן אברהם ועד שלמה. אברהם התחיל להאיר וכו'. כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של לבנה וכו' ומשם התחילו המלכים פוחתין והולכין וכו'. כיון שבא צדקיהו וכו' חסר אורה של לבנה. — מרחבעם עד צדקיהו, מן ועד בכלל נמנים י"ט מלכי יהודה, אבל המדרש מונה לדורות וצדקיהו הוא דור נ' לאדם (עין נספח ד' יא). ל"א לאברהם, וכפי הנראה לא הוכנס בחשבון אחוזה שלא מלך אלא שנה אחת, ונמצא כי צדקיהו הוא ל' לאברהם. ולפי"ז יש להגיה את מנין המלכים במאמר זה פה ובמקורות אחרים, ונסמולקות פליאות מתנות כהונה".

החדש' במובן: יָרַם, לבנה — תנ"ך בא ו' החדש הזה, הראה לו הירח בלילה ואמר לו: כזה אתם רואים וקובעים כן הלכה לדורות (וזה היא כננת הבריתא מ"ב ט: ג' דברים היו קשין לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבעו וכו' ואחד מהם: ראש חדש — רש"י: בשעת מולד לבנה אינה נראית כי אם מעט ואינה נכרת); ולימד להם מולד לבנה ואמר להם: עד עכשו אני הייתי מַעְבֵּר את השנ'ם, הרי כבר מסרתי לכם, ועכשו התחילו למנות. — מכילתא (ועין רש"י שמי י"ב ב): רשב"י אומר: והלא כל הדברות שנדבר עם משה לא נדבר עמו אלא ביום והחדש הראהו לו בלילה, הא כיצד? נדבר עמו ביום והראהו החדש בלילה. ר' אליעזר אומר: נדבר עמו ביום עם חשכה והראהו החדש עם חשכה. — פסיק' ה: כל אותן ביתמ"ח שנה עד שלא יצאו ישראל ממצרים היה הקב"ה יושב ומחשב חשבונות ומַעְבֵּר עבורים ומקדש את השנים ומחדש את החדשים, כיון שיצאו ישראל ממצרים מסרן להם. — פ"א ה: עד עכשו

אצלי היה סוד העבור, מכאן ואילך שלכם הוא לעכר את השנה — החדש הזה לכם'. שמ"ר ט"ו סוף כד: ומתי התחילו ישראל לקדש את החדש? במצרים. ועי"ש על ברכת קדוש החדש; ועל זה וגם על לקויי חמה ולבנה עין י"ש קפח.

שם כו: החדש הזה לכם — שיהא שלכם שאתם בדוגמתה (של לבנה); לכך מסר הקב"ה סוד הלבנה לישראל שיהיו הם מונים בה והעכו"ם מונים לחמה, לומר: מה חמה אינה אלא ביום, כך אין מושלים אלא בעולם הזה וכו', וכשם שהלבנה נראית ביום ובלילה כך ישראל מושלין בעולם הזה ובעולם הבא].

דברו אל כל עדת ישראל לאמר: בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שֶׁה לבית

אבות שֶׁה לבית" [רש"י בשם מכילתא; י"ש קצא — קצה ועי"ש; דברו... בעשור לחדש — דברו היום בראש חדש שיקחוהו בעשור לחדש; פ"א צו: פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות. — פסיק' ה: מלמד שהיו (כבשי הפסחים) קשורים לכרעי מטותיהם של ישראל מבעשור, והיו המצרים נכנסין ורואין אותם ונפשם פורחת מעליהם]. מצות לקיחת הפסח, והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה, ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים

[רש"י לפי מכילתא; י"ש קצ"ו: משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים, שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב; ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה: עריבת היום בתחלת שבע שעות וכו' ועריבת הלילה בתחלת הלילה]. והיה היום הזה לכם לזכרון וקִצְתָם אותו חג לה' לדורותיכם חֶקֶת עולם חתָהוֹר. מצות אכילת מצה ז' ימים [רש"י: י"ש רב: ז' ימים, לילות מנין? תלמוד לומר]: „בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב

תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים
לחדש בערב". [שמ"ר י"ט ח: ז' ימים
כנגד ז' ימים שבין הגאולה לקריעת ים
סוף, כשם שבתחלה הם ז' ימי בראשית
וכשם שהשבת מתקיימת אחת לז' ימים].
משה מוסר לזקני ישראל את מצות
שחיטת הפסח ועשית סמנים בדמו על
המשקוף ועל שתי המזוזות, למען יפסח
ה' על פתחי בניי בעברו לנגוף את
מצרים. שמ"ר י"ב ג-כו.

[י' בניסן]. פרשת חקת הפסח: כל
בן נכר וכל ערל וכל עבד או גר לא
יאכלו בו, רק אחרי המול להם כל זכר
מתרים לאכול בו. שמ"ר י"ב מג-ג; רש"י שם מג.
[-]. י"ד בחדש האביב (בחדש
הראשון). [ד' או ה' בשבת]. בין הערבים.
שחיטת הפסחים. שמ"ר י"ב כח; שבת פו-פח.
ועין לקמן בהערה לקביעות של שנת
יציאת מצרים. ועין ב'תפ"ח י"א בניסן.
[-]. חצות ליל ט"ו בחדש האביב.
מכת כל בכור בארץ מצרים. צעקה
גדולה במצרים, כי אין בית אשר אין
שם מת. פרעה קם לילה [חנ' בא ז': יכול
בג' שעות כדרך שהמלכים עומדין?
תלמוד לומר: לילה] וקורא למשה ולאהרן:
קומו צאו מתוך עמי, גם אתם, גם צאנכם
גם בקרכם קחו כאשר דברתם ולכו.
שמ"ר י"ב כט-לו. [פס"י]. "ביום הכותי כל בכור"
(במ' ג' יג' ח' יז) ופה (שמ"ר י"ב כט) אמור: "ויהי
בחצי הלילה וה' הכה כל בכור" הא
כיצד? לקו מכת מיתה מבערב, והיו
מפרפרים כל הלילה ומתים ביום; וזהו
שאומר, שם לג, "כלנו מתים", לא: מתנו,
כי אם מתים והולכים; ועין תחלת מט'
שמחות. - פרי"א מח: רחל בח בתו (בנו) של
שוחלת היתה שם ולדה שילדה בשעת
עבודת הפרך נתערב בתוך המלבן והעלהו
מיכאל לפני כסא הכבוד בלילה זה וכו'.
[-]. ט"ו בחדש האביב בעצם היום
הזה. [שבת פו-פח וס"ע ה: ה' או ו' בשבת.

סה"ד בשם אגרת שמואל ישעי' כ"ו ח: ה' שעות
ושלשת רבעי שעה על היום; מכילתא ברא:
מן ו' שעות (צהריים) ולמעלה; ועין לקמן
בהערה לקביעת שנת יציאת מצרים:
ב'תמ"ח ליצירה]. יציאת בניי ממצרים
מקץ ת"ל שנה [ס"ע א וג: מברית בין
הבתרים; שמ"ר י"ח ט: משעה שנגזרה
עליהם הגזרה; מקץ ת' שנה (מלידת
יצחק); מקץ ר"י שנה מירידת יעקב
ובניו למצרים. ועין ב"ח. - לפי מגלה ט.
נוסח הכתוב שמ"ר י"ב מ בתרגום התורה
של ע"ב הזקנים לתלמי הוא: "ומושב
בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר
ארצות ארבע מאות שנה". - לפי פרי"א מח
ישבו בניי במצרים ר"י שנה מירידת
יעקב (והחשבון הוא: בעת ירידת יעקב,
בין החומות, נולדה יוכבד, ויוכבד בת
ק"ל ילדה את משה, ומשה היה בן פ'
בשעת יציאת מצרים, הרי ר"י), אבל
הגלות נחשבה מה' שנים קודם לכן,
מומן לידת בני יוסף אפרים ומנשה:
"הרי רט"ו שנה; ימים ולילות הרי ת"ל
שנה, שדלג את הקץ בזכות אבות".
מסע בניי מרעמסס סוכותה כשש מאות
אלף רגלי הגברים לבד מטף [במ"ר י"א ו:
מבן כ' שנה ומעלה. - סה"ד בשם בח"י: יום
זה ארך ג' ימים, כלומר: ל"ו שעה. -
ס"ע ה וסוף י: ל' יום (ועין ט"ו באיר)]
אכלו את עוגות המצות שאפו מן הבצק
אשר הוציאו ממצרים, כי לא חמץ, כי
גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה.
משה לקח עמו את עצמות יוסף [סוטה
יג. ושמ"ר כ' יז ודב"ר י"א ה: בעת שהיו
ישראל עסוקין בבזה היה משה מסבב
את העיר ויגע ג' ימים וג' לילות למצוא
ארוננו של יוסף. ויש אומרים: סרה בת
אשר הראתה את מקומו וכו']. שמ"ר י"ב
לו-מב נא; י"ג ד יט; במ' ל"ב א-ה; י"ש קפח וקפט
ורל.

[שמ"ר י"ב מא: בעצם היום הזה-פרי"א ה:

הירח? זה הוא! היום לפי החשבון העברי מתחיל עם שקיעת החמה. כשאתה מונה למן שקיעת החמה בתחלת יום א' לכל חרש עד תחלת יום ט"ו לחדש, אתה מוצא לחמה ט"ו שקיעות, ולכן היום הבא הוא יום ט"ו בחדש; ואלו הירח, שביום מולדו שקיעתו סמוכה לשקיעת החמה. מאחר לעלות ולשקוע בכל יום בחשבון בינוני כבשלת רבעי שעה, נמצא כי בבקר יום ט"ו לחדש עדין לא שקע אלא י"ד פעם, כי שקיעתו הט"ו מתאחרת ביום ההוא עד לתוך שעות הבקר, ובכל זאת הכתוב קורא ליום ההוא ט"ו בחודש, הרי שאפילו ללבנה אין מונין אלא משתשקע החמה. — וראיה לפרוש זה הוא המאמר ר"ה כא; אמר להם רב נתמן לאותם יורדי הים: אתם, שאין לכם ידיעה בקביעת החדש, כשאתם רואים את הירח שהוא משלים ליום (רש"י): שהירח משלים מאורו עם הנץ החמה, שאינו מחשיך עד שעת זריחה, והנכון הוא: בתוך שעה א' ולפעמים ב' (לאחר הזריחה, כדלעיל) בערו את החמץ, והנמרא שואלת: אימתי הוא משלים, בט"ו, והלא אנהו מבערים את החמץ מי"ד? ומשיבה: "לדירה דמגלי להו עלמא", הירח משלים מי"ד. משמעות המלים "לדירה וכו'" לא ברורה, ואולי פרושו, שהעולם מתגלגל לפניו, והכונה היא לקדימת הזריחה, לאותם הנוסעים ממערב למזרח כידוע, ומאמר זה יכול אולי לשמש יסוד לשאלת קביעת המועדים במקומות המרוחקים מא"י.

ברכי ט: אמור דבי ט"ו א: "הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה", וכי בלילה יצאו, והלא לא יצאו אלא ביום, שנא במי ל"ג ג: "ממחרת הפסח יצאו בניי ביד רמה?" אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב.]

הערה לקביעת שנת יציאת מצרים: כפי שהוכחנו בנספח ו יש להבין, כי ב'תמ"ח שנה עברו ממולד אדם עד שנת יציאת מצרים, ויציאת מצרים היתה אפוא בשנת ב'תמ"ט לאדם, שהיא ב'תני לציורה, בניגוד לדעת כל מסדרי הזמנים (חוץ מרש"י) שחשבו אותה

אמר הקב"ה: אם אני מוציא את ישראל בלילה יאמרו מצרים עכשו: דרך גנבים עשה מעשיו, אלא הריני מוציא אותם בחצי היום בגבורת השמש.

שם מב: "ליל שמורים" — ר"ה יא: לדברי ר' יהושע — ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית, מכאן שבניסן עתידין ישראל להגאל. ועין ג'ר"י נבואות ישעיהו.

שם י"ג ד: בחדש האביב — במ"ר ג' ד: לא הוציאן בתמוז מפני השרב ולא בטבת מפני הצנה ולא בתשרי שיש בו עונת גשמים, אלא בחדש כשר לצאת בו לדרך, לא חמה קשה ולא צנה קשה.

שם י"ג יט: "פקד יפקד" — פס"י סוף י: ולמה ב' פקידות? פקידה במצרים ופקידה בסיני; פקידה בניסן ופקידה בתשרי; פקידה בעוה"ז ופקידה בעוה"ב.

פס"ז וירר פס"י ה: פסח מצרים אין (אסור) חמוצו נוהג אלא יום אחד, שנא' שמי י"ג סוף פסוק ג: "ולא יאכל חמץ ותחלת ד: היום". ועין י"ש סוף ר"ט.

תנ"ב יא: בחדש האביב התחילו לעבד את השנים.

ביר' א: לפי הכתוב תה' ק"ד יט: אעפ"י ש"עשה ירח למועדים, שמש ידע מבוואו, אין מונין אלא משתשקע החמה; שכן כתוב במי ל"ג ג: "ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון", ואם ללבנה עתה מונה עד כדון (עד יום זה) אין לה אלא י"ד מסמועין (שקיעות), הוי אין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה. — איתו מאמר נמצא ביר' ר"ה ב' ח בנוסח זה: "כד ישמע בלילי מועדא ארבע עשר מסמיעין אית בה, הוי משקיעת החמה את מונה ללבנה". פה הלשון לא ברורה עוד יותר מאשר במדרש, וכל מפרשי הירושלמי וגם המדרש נלאו למצוא את הכונה האמתית של המאמר ונתנו לו פרושים שונים מזורים מאד. והפרוש הנכון לפי הנוסחה המתוקנה של המדרש ולפי לשון

הנהונות בלוח העברי. ואולם מן הצד השני אין ספק, כי החדש העברי, אפילו בזמן שקדשו עפ"י הראיה, לא התרחק מעולם ממולד הלכנה האמתי יותר מיום או יומים, וזו הפסח הוחג רק לאחר שהגיעה תקופת האביב האמתית. ולכן יתכן מאד, שקביעת מולד ניסן האמתי ותקופת ניסן האמתית באותן השנים הבאות בחשבון לשנת יציאת מצרים, לפי חשבונות אסטרונומיים מדויקים, תסיע לנו גם היא לקבוע בדיוק את שנת יציאת מצרים לפי המסרת. בזה נתנת רשימה מלאה של מולדות ניסן בשנות ב'תמיח – ב'תניא ליצירה, בין האמצעיים, לפי חשבון הלוח שלנו, ובין האמתיים, לפי חשבון התכונה, וכן גם זמן תקופת ניסן האמתית, לפי חשבון התכונה, וגם האמצעית בין לפי חשבון תקופת שמואל ובין לפי חשבון תקופת רב אדא. זמן המולדות והתקופות האמתיים בשנים אלה הוא לפי זמן מצרים.

ביתמ"ח ליצירה. 1313 לפני ספירת הנוצרים, י"ז במחזור, פשוטה. מולד ניסן האמצעי: א' י"ז אי"ו, והוא יום א' בשבת כ"ח באדר, 9 במרס שעה 13,57. קביעות השנה: זשג; ר"ח ניסן ביום ג' 11 במרס, פסח ביום ג' 25 במרס. המולד האמתי: 9 במרס שעה 13,13. תקופת שמואל: ט"ז בניסן י"ח, והוא ג' 25 במרס שעה 12 (כלומר: ביום הפסח בדיוק בצעירים). תקופת רב אדא: י"ד בניסן כ"ג תר לו, שהוא ב' 24 במרס שעה 17,22 (בערך: ערב פסח בין הערבים). התקופה האמתית: ד' 2 באפריל שעה 6,40, כיג בניסן לפי חשבוננו.

ב'תמיח ליצירה. 1312 לפסח"ג. י"ז במחזור. מעוברת. המולד האמצעי: ז' קל"ו, והוא שבת כ"ז באדר ב', 28 במרס שעה 11,30. קביעות השנה: חאג; ר"ח ניסן ביום א' 29 במרס; פסח ביום א' 12 באפריל, המולד האמתי: ז' 28 במרס שעה 14,11. תקופת שמואל: תחלת ה' כ"ז באדר שני, והוא ד' בשבת 25 במרס תחלת שעה 19.

ר"בם ב'תמיח ליצירה ומעוסם ב'תמיח לאדם שהוא ב'תמיח ליצירה. ואולם גם בין אלה נמצא אחד שפ"ן אל הכונה האמתית של המסרת: יוחסין ערך, משהי אומר: ור' שמעון דוראן אמר: שנת י"ז למנין וי"ד כשיצאו ממצרים, שהיא שנת י"ח למנין בהריה, ושלא היתה אז מעוברת, ובפרוש ההגדה אמר זה. הכונה היא לשנת י"ח במחזור של י"ח לבהריה, שהיא שנת ב'תני ליצירה, ויוחסין נופו מתנגד לדעת דוראן ומסכים לדעתם של ר' אברהם בר חיא הספרדי ובעל יסוד עולם, שלפיהם היתה יציאת מצרים בשנת ב'תמיח ליצירה, שהיא ט"ז במחזור. – וגם בפריא (המונה מבהריה) ח אומר, שניסן שבו נגלה הקביה על משה ואהרן במצרים (והיא השנה הקודמת לשנת יציאת מצרים) היתה י"ז לשנות מחזור העבור; והר"ז בהכרח ב'תמיח, נמצא שיציאת מצרים היתה בשנת ב'תני. אמנם חיי בירושטין (דברי ימי העבור האחרונים, התקופה עמ' 337, הערה 2) אומר על זה, שכונת פריא היא לשנת יציאת מצרים לפי מנין וי"ד, שהיא י"ז במחזור; נראה שלא הרגיש, כי מיום שנגלה הקביה למשה ואהרן עד יציאת מצרים עברה שנה שלמה, לכן הכרח לפרש, כי פריא מונה פה למולד וי"ד, אם כי במקום אחר, מחלוקת עמ' 124, הוא עצמו אומר, כי פריא בכלל מונה ממולד בהרד. ואולם גם לפי פרושו יוצא, שיציאת מצרים היתה בשנת י"ז למחזור לפי וי"ד, שהוא ב'תמיח לאדם. וא"כ ב'תני ליצירה, וכן גם דעת רב סעדיה גאון, כאשר הוכחנו בנספח ו סימן ח בהערה.

והנה ברור הדבר, כי קביעות השנים והחדשים לפי חשבון הלוח המקובל אצלנו כיום אינו יכול לשמש ראיה לדורות הקדומים, שאז היו מקדשים את החדשים עפ"י הראיה ומעברים את השנים עפ"י סימני האביב, ואין ספק שכמה שנים קביעותן היתה שונה מכפי שהיא לפי הלוח שלנו, ובפרט שאפילו בתקופת התלמוד עוד לא היו נהונות כל הדחיות

רבנן לר' יוסי: לפי רבנן היה פסח של שנת יציאת מצרים יום ערב שבת, וכן גם שיטת ס"ע המצוי בירימו; ולפי ר' יוסי – ה' בשבת (וכפי שמוכיח ב. רמזר בהוצאת ס"ע שלו היתה לפני חכמים רבים גם כס"ע נירסה כזאת). בהתאם לזה מחולקות הדעות בדבר יום מתן תורה באותה שנה: לרבנן נתנה התורה ביום ו' בסיון ולר' יוסי – ביום ו' בסיון, ורבא מסיק, שלפי שניהם נתנה התורה בשבת, ואינם מחולקים אלא בקביעות חדש סיון: לרבנן, בהתאם להגל, היה ר"ח סיון ביום ב', ולר' יוסי ביום א' בשבת. לכל הדעות היה ר"ח ניסן של השנה הבאה, שבו הוקם המשכן, ביום א' בשבת (עין ב'תמיט א' בניסן).

והנה בין לפי המולד האמצעי של הלוח העברי ובין לפי המולד האמתי (שכפי שמוכיחה רשימת השנים המובאות פה הם מורמנים שניהם תמיד ביום אחד רק בהבדל מספר שעות, פעמים פחות ופעמים יותר) אי אפשר להניח ששנת יציאת מצרים היתה ב'תמ"ח ליצירה, שכן בה מולד ניסן נופל ביום א', ור"ח ניסן, וממילא גם פסח, אפשר שיהיה ביום א' או ב' או ג', אבל לא ביום ה' ולא ביום ו'. ואולם אם נוסיף לעין באותה שנה נמצא שהתקופה האמתית חלה בה ביום כ"ג בניסן לפי חשבונו (לאחר חג הפסח והמצות), ואם כן ראויה היתה אותה שנה להתעבר, אעפ"י שהיא י"ו במחזור, וכפרט בימים שעברו את השנה לא על פי חשבון אלא על פי סימני האביב; ואם השנה נתעברה חל מולד ניסן שלה כמו מולד איר לפי חשבונו: ג ח השמ, והוא ג' כ"ט בניסן לפי חשבונו, 8 באפריל שעה 2,41, והמולד האמתי ביום ב' 7 באפריל שעה 21,8, ר"ח ניסן ביום ב' או ג' או ד' ופסח ביום ב' או ג' או ד' 21–23 באפריל, כשלושה שבועות לאחר יום התקופה, ואמנם בעל יוחסין מקבל את דעתם של ר' אברהם בר היא הספרדי ובעל יסוד עולם רק למחצה: שנת יציאת מצרים אמנם היתה

תקופת רב אדא: כיו אר"ש ה שכב ה. והיא 24 במרס שעה 23,18. התקופה האמתית: 2 באפריל שעה 12,10, לפי חשבונו ה' ה' בניסן.

ב'תיני ליצירה, 1311 לפסה"ג. י"ח במחזור. פשוטה. המולד האמצעי: ה ב שלב, והוא ה' א' בניסן, ד' 17 במרס שעה 20,18. קביעות השנה: נכה; ר"ח ניסן ה' 18 במרס, פסח ה' 1 באפריל. המולד האמתי: ה' 18 במרס שעה 4,30. תקופת שמואל: ו ט בניסן ו שעות, והוא חצות לילה ליום 26 במרס. תקופת רב אדא ה ח בניסן יא רכט נה והוא 25 במרס שעה 5,13. התקופה האמתית: ו 2 באפריל שעה 18,15. ס"ו בניסן לפי חשבונו.

ב'תנ"א ליצירה, 1310 לפסה"ג. י"ט במחזור. מעוברת. המולד האמצעי: ג כג קכא, והוא כ"ח באדר ב', 5 באפריל שעה 17,51. קביעות השנה: זשה; ר"ח ניסן ה' 7 באפריל, פסח ה' 21 באפריל. המולד האמתי: ד' כ"ט באדר ב', 6 באפריל שעה 4,49. תקופת שמואל ז י"ח באדר"ש י"ב שעות, והיא יום ו' 26 במרס שעה 6. תקופת רב אדא: ו יז באדר"ש יז קנו כה, והוא 25 במרס שעה 11,15. התקופה האמתית: חצית לילה בין 2 ל3 באפריל, לפי חשבונו א' כ"ו באדר"ש.

רשימה זו (וכן גם להלן רשימת הקביעות לשנת ב'תפ"ח, שנת כניסת ישראל לארץ) מכילה פרטים מעניינים מכמה בחינות. ביחוד מעוררת מחשבות העיברה, שלפי חשבון התקופות הנקרא על שם שמואל נופלת תקופת ניסן בדיוק בצהרי יום ט"ו בניסן של שנת ב'תמ"ח, ולפי חשבון התקופות הנקרא על שם רב אדא תקופת ניסן באותה שנה נופלת ערב פסח לזמן שחיטת הפסחים, ואולם הפעם לא נעסוק אלא בשאלה המעניינת אותנו פה, והיא: לאיזו שנה מכוננת שנת יציאת מצרים לפי המסרת? –

בשבת פו–פח אנו מוצאים מחלוקת בין

ב'תמ"ח ליצירה, אבל בנווד לדעתם היתה שנה זו מעוברת; ולכך הגיע לא מפני שנודע לו זמן תקופת-האביב האמתית באותה שנה, אלא כדי למצוא אפשרות של פסח ביום ה'; כיון שמועד ניסן, אם השנה נתעברה, הוא כדלעיל נח תשמ, נראה היתה ביום ה' בערב, ור"ח ומילא גם פסח נקבעו ביום ה', וכן היתה הגירסה לפניו גם בס"ע, וראיה לכך, כי תקופת האביב כבר חלה זמן מה לפני הפסח הוא מוצא כמלים, כי השערה אביבי (שמ' ט' לא). כנגד דעתו זו, אם כי מחוכמה היא מאד, יש הרבה פרכות: ראשית, השערה אביבי כתוב במכת הברד, ולאחריה היו עוד ארבה, חשך ומכת בבלרות, ולפי כל החשובים היתה מכת הברד לכל המאוחר בתחלת או במחצית הראשונה של אדר, ואם או כבר היה אביבי, הרי התאחר בשנה ההיא הפסח עד לאחר חרש האביבי; על כרחק אתה אומר ש, השערה אביבי משמע שמהרה בשנה היא להתכבר או כמו שמפרש רש"י: עמדה באביה, שנית, אין בשום מקום רמז, ששנת יציאת מצרים היתה מעוברת (ויש מקורות מדינישם את ההפך, עין ע' 57); ואותם החושבים, שזו היתה ב'תמ"ח ליצירה, שנת י"ז במחזור, ודאי שאינם יכולים להסכים לכך, שלישית רפא את השנה לדברי ר' יוסי, שפסח חל ביום ה', אבל לא לדברי רבנן, שפסח חל ביום ו', ואם אין אפשרות לפסח של השנה ההיא לחול ביום ו', ודאי שרבנן לא היו אומרים כך, ורביעית, זוה העקר, ב'תמ"ח היא לכל היותר לאדם, ובשום אופן לא ליצירה.

גם שנת ב'תמ"ט ליצירה אי אפשר שתהא שנת יציאת מצרים, שכן מולד ניסן שלה (בין האמצעי ובין האמת) חל בשבת, ולא יתכן לומר שהקדימו לקבוע ראש חדש יום ובפרט יומים לפני המולד, ואם כן גם בשנה זו אין אפשרות שיחול הפסח לא ביום ו' כדעת רבנן ולא ביום ה' כדעת ר' יוסי, ורק בשנת ב'תיג, שמולדה האמתית והאמצעי

נופל כלילה ליום ה' בשבת, יש אפשרות זו; לפי ר' יוסי נקבע ר"ח ביום מולדו, ופסח חל ביום ה' בשבת 1 באפריל; ולרבנן נקבע ר"ח למחרת יום המולד, לאחר הראיה, ופסח חל ביום ו' 2 באפריל; ובאותו יום יצאו ישראל ממצרים; ובאותו יום נפלה גם תקופת האביב האמתית (ויהי בעצם היום הזה, שמ' י"ב נא; היום אתם יוצאים בחרש האביבי, שמ' י"ג ד), ודבר זה, התארעות תקופת האביב האמתית ביום יציאת מצרים, אם כי לא נזכר בשום מקום (יען כי בכל הספרות התלמודית נעשו החשובים לא לפי התקופה האמתית אלא האמצעית) הוא באמת דבר נפלא למדי שכדאי לצינו, כפי שראינו לעיל השתדלו גם אותם, שסדרו את החשבונות לפי תקופת שמואל ורב אדא, לכונן את תקופת ניסן לצאתי יום פסח או לליל פסח של שנת ב'תמ"ח שחשבו אותה בשעות לשנת יציאת מצרים. הרגש הרגישו, כי נאה תקופת האביב ליום יציאת מצרים, ממש מתבקשת מאליה לפי משמעות הכתובים, ורגש זה לא רמה אותם, אם כי בחשבון טעו. (אכן בפסיקתא רבתי פרי החרש: אמר ר' חיא: שנה שיצאו בני מצרים היתה התקופה כליל ה' בתחלת הלילה ומולד הלבנה היה ביום ה' בחצות היום; וזה אי-אפשר להתאים בדיוק לשום שנה מהשנים הנ"ל ולשום תקופה, וכפי הנראה היה לפסיקתא איזה חשבון אחר; ולמסקנה זו מניע בהכרח גם ח"י בורנשטיין, חשבון תקופות ומילדותי עמ' 9, ביחס למאמר הפסיקתא: שנה שיצאו ישראל ממצרים היו חרשי השנה וחרשי התקופה שונים; ועיי"ש). ככה קבלנו גם מצד קביעות השנים וזמנה האמתית של תקופת ניסן סיוע חזק לדעתנו, כי ב'תמ"ח מסמן את מספר השנים לאדם שעברו עד שנת יציאת מצרים, והיציאה היתה בשנת ב'תמיט לאדם, שהיא ב'ת"נ ליצירה.

ואולם עדין נשאר קשי גדול בקביעותה של שנה זו ליציאת מצרים, כפי האמור

עד לאחר סיו בניסן השנה מתעברת) היתה השנה בכל אופן ראויה להתעבר; וכפי הנראה הוראת שעה היתה, הינו שנה יוצאת מן הכלל, כדי שיוקם המשכן ביום א' בשבת. ועין גם ביתפיה בהערה לערך מלחמת גבעון.

[—]. — פרשת „קדש לי כל בכור“.

שמי"ג א—יז.

[שם ד: „היום אתם יוצאים בחדש האביב“ — י"ש רכ: מגיד שהשנה שיצאו (ממצרים) לא היתה צריכה ליעבר (לעבור).

מכילתא דרשב"י בא: השנה היתה כתקונה.

שם יד: „והיה כי ישאלך בנך מחר“ —

תנ"י בא יג: יש, מחר עכשו; „למחר יהיה

האות הזה“, שמי"ח יט; „מחר אנכי נצב

על ראש הגבעה“, שם י"ז ט; ויש, מחר,

לאחר זמן: פה; „מחר יאמרו בניכם“,

יהו"כ"ב כד].

[—]. סיו בניסן. ערב שבת או שבת].

אלהים לא נחה את העם דרך ארץ

פלשתים כי קרוב הוא [תנ"י בשלח א: קרוב

(הזמן) שירשו הכנענים את הארץ,

דכתיב, בר"טו טז: „ודור רביעי (משמעו

כמוכה להגן: לאחר שיעברו מיעקב

ד' דורות) ישובו הנה“, ועדין לא היה

להם דור רביעי, והקיפן במדבר מ' שנה.

ועי"ש ושמי"ד כ כמה טעמים אחרים] וכו',

כי אם הסב אותו דרך המדבר ים סוף.

ויסעו מסכות ויחנו באתם. עמוד ענן

יומם לנחותם הדרך ועמוד אש לילה

להאיר להם, ללכת יומם ולילה. שמי"ג

יז יח כ—כג: במ"ג יג ו.

[שמי"ג יח: „וחמושים עלו בני" מארץ

מצרים“ — פסיק"י: לה' דורות עלו (יעקב,

לוי, קהת, עמרם, משה).

שם כב: „לא ימיש עמוד הענן יומם

ועמוד האש לילה“ — י"ש רל מכילתא: בא הכתוב

ללמדך דרך ארץ על ערבי שבתות:

עד שעמוד הענן קיים יהיה עמוד האש

צומח (שלא לאחר בהדלקת הנרות)].

למעלה היה ניסן של שנה זו לכל'

הדעות יום א' בשבת. ואלו ביתניא ליצירה,

שלפי דעתנו היא שנה ב' ליציאת מצרים,

מולד ניסן שלה האמצעי והאמתי חל בערב

או בלילה ליום ד' בשבת, ולא יתכן לומר

כי אחרו לקבוע ר"ח ער יום א' שלאחריו,

וכן לא יתכן שהקדימו לקבוע ביום א'

שלפניו, ואולם קשי זה אינו נתן להרפא גם

בשום דרך אחרת, הו"ן אם נניח ששנת

ב'תמ"ט היתה שנה ב' ליציאת מצרים ושנת

ביתמ"ח היתה מעוברת, ובפי שהוכח לעיל

אין לקבל דעה זו בשום פנים. ואמנם משום

זה הנמרא נופה בשבת פורפח עומדת על

הקשי הזה של אי-התאמת שני מיני הקביעות

של שנה א' ושל שנה ב' ליציאת מצרים,

ולו יכלה להניח אותה האפשרות היחידה

דאי שהיתה מוצאת אותה; ולעומת זאת אנו

רואים שלאחר שקלא וטריא ארוכה הנמרא

באה לידי מסקנה, שלר' יוסי עשו בשנה

ההיא (בין ניסן של שנה א' לניסן של שנה

ב' ליציאת מצרים) ז' חדשים ולרבנן חי

חדשים חסרים, וזה משמע שקבעו בשנה

ההיא את ראשי החדשים, משום איוו סבה,

כלי התחשב עם זמן מולדות הירח. ולפי

חשבון הלוח שבידינו שנת ביתניא מעוברת,

זכן גם מחויב להיות לפי זמן התקופה

האמתית, ואפילו לפי זמן תקופת שמואל

ותקופת רב אדא; אבל כפי הנראה לפי

הנמרא לא עברו אז את השנה, ולא עוד

אלא שעשו בה ח' או ז' חדשים חסרים,

ונמצא שניסן של שנת ביתניא היה אדר ב'

לפי חשבוננו, שמולדו ב' יא קבי"ח, והוא 7

במרס שעה 5,07, והמולד האמתי: ב' 7

במרס שעה 17,04, אבל ריח קבעו יום

לפני המולד, א' 6 במרס, ופסח היה א' 20

במרס, שהוא לפי חשבוננו י"ב אדר"ש, אם

כי התקופה חלה רק כ 2 באפריל, וגם

תקופת שמואל ותקופת רב אדא חלו ביום

השביעי וביום הששי של פסח, שלפי כלל

העבור של הנמרא (שאם תקופת ניסן מתאחרת

פרעה ביום אחד, ד' בשבת כ' בניסן.
שם רמא בשם מדרש אבכיר: דין ודברים
בין הקב"ה ובין עוזא שר של מצרים,
שתבע לקיים את הגזרה של ת' שנה,
בר' ט"ו יג, ועדין לא עבדו בהם אלא פ"ו
שנה משנולדה מרים (עין ב'שלי"א
וב'שס"א), ועדין לא הגיע זמנם לצאת,
אלא תן לי רשות ואחזירם תחת ידי
אומה שלי עד ת' שנה; ותשובת הקב"ה:
כלום אמרתי „בארץ מצרים“? „בארץ
לא להם“ דברתי (שם), ומשנולד יצחק
נעשו גרים, וכבר שלמו ת' שנה].

[— כ"א בניסן, ז' של פסח, ד' או
ה' בשבת]. ויהי באשמרת הבקר [י"ט
רלה בשם מכילתא: אתה מוצא שתפלותיהן
של צדיקים נשמעות בבקר: בקרו של
אברהם: „וישכם אברהם בבקר“, בר' כ"ב
ג; בקרו של שמואל: „וישכם שמואל
לקראת שואל בבקר“, ש"א ט"ו יב; בקרן
של נביאים שעתידין לעמד: „ה' בקר
תשמע קולי“, תה"ה ד; בקרו של עולם
הבא: „חדשים לבקרים“, איכה ג' כג].
וישקף ה' אל מחנה מצרים [י"ט שם: עם
שהאיר המזרח] וכו'. ויהם ה' את מחנה
מצרים וכו' וישב הים לפנות בקר
לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה'
את מצרים בתוך הים וכו' לא נשאר
בהם עד אחד, אז ישיר משה ובני ישראל
את השירה הזאת וכו'. [פס' קין: שיר
שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה
שעלו מן הים; ועין סוטה כו ול]. שירת
מרים הנביאה. [סו"ה בשם בחיי: יום שעברו
את הים היה ארך ג' ימים]. שם י"ד ה—
ט"ו כא; במ' ל"ג ת; דב' י"א ג; ס"ע הו שבת פ;
י"ט רל. [ולפי פ"א"א מב וכן גם אסתר ו היתה
קריעת ים סוף ביום שנקוו המים, הוא
יום שלישי; וביום ד' חנו ישראל על
שפת הים מנגב לים.

שם י"ד ת: „ובני ישראל יוצאים ביד
רמה“ — שמו"ר ט"ו יד: לכ"ו דורות מלך

[— י"ז בניסן, שבת או א' בשבת].
לפי מצות ה' שבו מאתם וחנו לפני פי
החירות בין מגדל ובין הים, כדי להטעות
את פרעה שירדף אחריהם. שם י"ד א—ד;
במ' ל"ג ג.

[שם י"ד א ב: „וידבר ה' אל משה
לאמר: דבר אל בני"י — י"ט בשם מכילתא:
רשב"י אומר: כל מקום שהוא אומר
„לאמר ואמרת אליהם“ — לדורות, וכל
מקום שאינו אומר „לאמר ואמרת אליהם“ —
הרי זו לשעה. רבי אומר: אף בכל מקום
שאינו אומר וכו' הרי זו לדורות, חוץ
משלשה מקומות — „ות רענן“: פה; ס"ו יא;
במ' ב' א].

[— י"ח בניסן, א' או ב' בשבת].
ויוגד למלך מצרים כי ברח העם וכו'
ויאסר את רכבו;

[— י"ט וכו' בניסן, ב' וג' או ג'
וד' בשבת]. וירדפו מצרים אחריהם ושינו
אותם חונים על הים על פי החירות.
תרעומות ישראל על משה. תשובת משה:
אל תיראו וכו' ה' ילחם לכם וכו';

[— ליל כ"א בניסן]. ה' אומר למשה:
הרם את מטך ונטה את ידך על הים
ובקעהו וכו'; [שמו"ר כ"א ו: הים אמר למשה:
מפניך איני נקרע, אני גדול ממך, שאני
נבראתי בג' ואתה ב' בשבת וכו'].
וילך ה' את הים ברוח קדים עזה כל
הלילה וכו' ויבקעו המים, ויבאו בני
בתוך הים ביבשה וכו'. וירדפו מצרים
ויבואו אחריהם וכו' אל תוך הים;

[לפי י"ט רל בשם מכילתא נסעו ישראל ג'
ימים למן פסח ערב שבת (ואלו י"ט
הנו עושה חשבון לפי פסח בה' בשבת);
ביום ב' בשבת, ד' לנסיעתן, סכסוך עם
פקידי פרעה שדרשו מהם לחזור למצרים,
והם הלכו להגיד לפרעה. מה שהלכו
ישראל בג' ימים הלכו פקידי פרעה ביום
ומחצה (חצי ב' וכל ג' בשבת); ומה
שהלכו פקידי פרעה ביום ומחצה הלך

ושבת וכבוד אב ואם, דכתיב (בדברות האחרונות דב' ה' יב טז): „כאשר צוך ה' אלהיך” – כאשר צוך במרה. ועי"ש כל הסוגיה;

[–]. ויבאו אילימה וכו' ויחנו שם

על המים. ש"מ ט"ו כב–כו; במ' ל"ג ח ט.

[ב'תמ"ח, ט"ו בניסן–כ'תפ"ח, י' בניסן]. מ' שנה משיצאו ישראל ממצרים עד שנכנסו לארץ. עין ערכים אלה. דב' כ"ט ד. [שמ"ר ל"ו א, ויק"ר י"א ו: כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה; ויש אומרים לא שמש אלא ז' ימי המלואים. עין ב'תמ"ט ערך זה. – שבת כב: כל מ' שנה וכו' לא הלכו אלא לאורו; ועין תוספות שם.

– י"ש סוף פקודי: כל מ' שנה שהיו במדבר לא נצרך אחד מהם לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה, אלא האדים (בי: עמוד הענן ביום) היו יודעין ששקצה החמה, הלבין (עמוד האש בליל) היו יודעין שזרחה החמה. – י"ש תשכ"ט: לא נצרכו לאור הנר וכו' עי"ש. – תב' מסעי ב: מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא נכנסו לצל הקורה וזונונו בלא אוצרות. – במ"ר ט"ו טו: אותן מ' שנה (בסבת אכילת המן) לא נצרך אחד מהם לנקביו, (ועפ"י הרגיל) אדם שאינו עושה צרכו ד' או ה' ימים הוא מת. – י"ש תש"ה: כל מ' שנה לא צרכה אשה למיני בשמים אלא מן המן היו מתקשטות. – ספרי זוטא (י"ש תשכ"ט): שבט לוי היה מקריב משלו כל קרבנות צבור מ' שנה שהיו ישראל במדבר. – סוטה ז: כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון; ועין רש"י שם. – סוטה יג: כל אותן שנים וכו' היו שני ארונות הללו, אחד של מת (יוסף) ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה וכו'.] ועין גם ב'תמ"ט–ב'תפ"ו, וגם ב'תפ"ח מפקד בני ישראל.

[–]. ט"ו לחדש השני (איר) לצאתם

הקב"ה במצרים; משה הוא כ"ו לדורות מאדם.

תב' בשלח י: יש, אז' לשעבר: „אז ישיר”, ש"מ ט"ו א; במ' כ"א יז; „אז הוחל לקרוא”, בר"ד כז; „אז אמרה”, ש"מ ד' כז; „אז ידבר יהושע”, יהו"י יב; „אז אמר דוד”, דה"א ט"ו ב; „אז אמר שלמה”, מ"א ח יב; ויש, אז' לעתיד: „אז תראי ונהרת”, ישע"י ה: „אז יבקע כשחר אורך”, שם ג"ח ה (ועי"ש: ט"ד); „אז ידלג כאיל”, שם ל"ה ה; „אז תפקחנה עיני עורים”, שם ה: „אז תשמח בתולה”, ירמ' ל"א יב; „אז ימלא שחוק וכו' או יאמרו בגוים”, תהי' קכ"ו ב. – סב' צא: „אז ישיר”, לא שר אלא ישיר, מכאן לתחית המתים מן התורה. ש"מ ט"ו ז: „אמר אויב” וכו' – קהלת"ר א: לא: זה היה ראוי להיות תחלת השירה, ולמה נכתב כאן? שאין מוקדם ומאוחר (בתורה).

[–]. כ"א–כ"ג בניסן, ד'–ו' או ה'–

ז' בשבת]. מים סוף יצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים. [ב"ק פכ: אין מים אלא תורה; כיון שהלכו ג' ימים בלא תורה נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהו קורין (בתורה) בשבת ומפסיקין בא' בשבת, וקורין בב' ומפסיקין ג' וד', וקורין בה' ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. ועין סוף ג' תי"ד]. באו למרה ולא יכלו לשחות מים ממרה כי מרים הם, תלונת העם: מה נשתה? משה משליך עץ אל המים וימתקו המים. שם שם לו חק ומשפט וכו'; [ס"ע ה' וסב' נו ושבת פז ורש"י שם: עשר מצוות נצטוו ישראל במרה: שבע שקבלו עליהם בני נח (וכלן יוצאות על פי דרש מכתובים שונים בספר בראשית) והוסיפו עליהן דיגין (הגרי"א: שבפרשת משפטים, ש"מ כ"א–כ"ג, שאמור שם: „ואלה המשפטים” בה' היריעה, משמע שכבר נאמרו במרה)

בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבֹּעו לחם. ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה;

[–] ט"ז באיר. [א' או ב' בשבת]. ובבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה. והנה על פני המדבר דק מחספס דק כפפור על הארץ. ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא וכו'; [ברכ' כג. וביר מ"ח ח: "והם השמש ונמס" (כא) – ב'ד' שעות, כלומר משעת זריחת השמש האמצעית, שהיא שעה 10 לפי חשבוננו כיום, שאז הצל צונן והשמש חם, שבמקום שהשמש זורחת בלבד שם נמס. ועין י"ש רסא. – תוספתא סוטה ד: מוזן שני אלפים שנה ירד להם ביום אחד; מד' תהלים עח: ... בכל יום; ועין י"ש רנח פעמים, ושם אמור כי חשבון הוא, והחשבון מובא ב"ש תה' תתיט, וזהו המבול ארך י"ב חדש (שנה), עין א'סנ"ז; וכתוב בר' יא: "וארובות השמים נפתחו", משמע שב' ארובות שמים נפתחו לדור המבול והם המציאו מי מבול לשנה שלמה; בתה' ע"ח כג. – אמור: "ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול"; ד' ארובות בדלת אחת; בב' דלתות ח' ארובות, ולפי הנ"ל הרי הן ממציאות מוזן לד' שנים; אבל מדה טובה מרובה על מדת פורענות ת"ק פעמים, הרי אלפים שנה. חשבון זה הוא לפי החשבון ביומא ע"י. בדבר גובה המן, שהיה ס' אמה, ד' פעמים יותר מגובה מי המבול, ט"ז אמה, בר' ז. כ. ולא ת"ק פעם. – י"ש השלה: מפני מה לא ירד מן לישראל פעם אחת בשנה זו כדי שיכוננו דבם בכל יום לאביהם שבשמים; ועין שם עוד טעמים].

[–. כ' או כ"א באיר]. ביום הששי לקטו לחם משנה שני העומר לאחד. משה: הוא אשר דבר ה', שבתן שבת קדש לה' מאחר; [–. כ"א או כ"ב באיר]. שבת. משה:

מארץ מצרים [שבת או א' בשבת]. שמי ט"ז א: ויסעו מאילים ויבאו אל מדבר סין אשר בין אילים ובין סיני. [י"ש רנו: למה פורש פה היומו מגיד שבאותו היום ארע שבת להיות שהיא סדורה ובאה מיום שבראה הקב"ה עד שנתנה להן בכ"ב באיר (עין להלן), ולפי מדרש זה היתה קביעות שנת יציאת מצרים: א' בניסן ה' בשבת, א' באייר שבת, א' בסיון א' בשבת]. במ' ל"ג – יג: התחנות בנסעם מאילים: ים סוף, מדבר סין, דפקה, אלוש. [ס"ע ה: ומאילים נסעו לאלוש]. תלונת העם: מי יתן מותנו בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר וכו' [ס"ע: כל ל' יום היו ישראל אוכלין מעוגה (ובמקורות אחרים מחררה, והכונה: מהמצות) שהוציאו בידם ממצרים, ובו ביום כלתה. באור: ביום ט"ז באיר לא היה להם עוד מה לאכול, ואם כן אכלו מן העוגה למן ט"ז בניסן ועד י"ד באיר, הרי ל' יום, ובתנ"כ בא ט: ל' יום, ס' פעמים (ב' סעודות ליום). ובשמי"ר כ"ה ד אמור: ל"א יום ס"א סעודות; והפגנה למן בקר ט"ז בניסן עד בקר ט"ז באיר, ולפי ר' שילא בשחש"ר א' מד – ל"א יום (לפי גירסת י"ש רנו: ס"א; ויש גירסה) ס"ב סעודות, הינו מליל ט"ז בניסן או עד ערב ט"ז באיר]. תשובת ה' ביד משה: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו [תנ"כ בשלה כ: מי שברא יום ברא פרגסתו מכאן וכו' כל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מחוסר אמנה] וכו'. והיה ביום הששי והכינו וכו' והיה משנה על אשר ילקטו יום יום וכו'. בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע [עין ברכ"כ – יומא ע"ה: מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה, וכו' בא משה וקבע להם זמן סעודה – רש"י: בבקר ובערב].

ופרחיו]. ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה וכו' [ספרי (בי"ש תשכ): מכאן שאין מוקדם ומאוחר בתורה, שהרי עדין לא אכלו מ']. שם ט"ז: שבת פ"ו. ועין ב'תפ"ח ז' באדר וט"ז בניסן; רש"י שם ט"ז לה.

[--]. — וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת וכו' וירגמו אותו באבנים וימת כאשר צוה ה' את משה. במ' ט"ז לב—לה. [שבת צו: מקושש זה צלפחד. י"ש תשנ: אי אפשר לומר מקושש היה צלפחד, מפני שהיה מקושש בשנה ראשונה (בכ"א) בכ"ב לחדש השני, וכי אפשר שיהו בנות צלפחד, בנות מלכים נאות וכשרות, הקטנה בהן יושבת מ' שנה עד שלא נשאת? (עין: במ' ל"ז; ב"ב ק"ט). ומכ"כ שצלפחד מת בשנת מ' ליציאת מצרים. ועין סוף ב' תפ"ז. וי"ש השמ"ט: בנגות ישראל הכתוב מדבר, שלא שמרו אלא שבת ראשונה ושניה חללו; ולפי זה יש לומר, שמעשה מקושש היה בשבת הבאה, או ששבת ראשונה נחשבת זו שבמרה; ואולם בי"ש רנח אמר: אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון, שנאמר, שם ט"ז כו: „ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט“, וכתוב אחריו, שם י"ז ה: „ויבא עמלק“].

[--]. י"ש תרנ"ח בשם תר"כ: באותו פרק היה מעשה האיש בן אשה ישראלית ואיש מצרי שנקב את השם ויקלל ולפי מצות ה' נרגם באבנים. וי' כ"ד י—כב.

[--]. כ"ב או כ"ג באיר. א' בשבת]. שם י"ז א: ויסעו ממדבר סין ויחנו ברפידים. במ' ל"ג יד: ויסעו מאלוש ויחנו ברפידים. [--]. ויצא שם העם למים [וַיֵּן עַל

משה. לפי מצות ה' הכה משה במטהו בצור ויצאו מים. שם י"ז א—ז. [מחזור ויטרי סי' תקפ: בארבע תקופות השנה מים נהפכים לים וכו' (עין ב'תמ"ז: מכת דם); תקופת תמוז שאמר הקב"ה למשה: „והכית בצור ויצא ממנו מים ושתת

אכלוהו היום [י"ש רס"א: לפי שהיו רגילין לצאת בשחרית וכו'. אמרו לו: הואיל ולא יצאנו שחרית נצא בין הערבים? אמר להם:] כי שבת היום לה, היום לא תמצאוהו בשדה [שם: אמרו לו: הואיל ולא מצאנוהו היום שמא לא נמצאנו למחר? אמר להם: היום הזה אי אתם מוצאין אותו, אבל למחר אתם מוצאין אותו; בעולם הזה אין אתם מוצאים אותו, אבל לעולם הבא אתם מוצאים אותו, אם תשמרו שבת זו עתיד הקב"ה ליהן לכם ג' מועדים טובים—„וית רענן“: דרש ג' פעמים, היום' באותו כתוב, שם ט"ז כה: חג של ניסן, חג של עצרת, חג של תשרי]. ששת ימים תלקטוהו [י"ש רנח: מכאן שבא' בשבת ירד המן תחלה] וביום השביעי שבת, לא יהיה בו [שם רס"א: ולא ביום טוב ולא ביום כפור]. ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו וכו'. ראו כי ה' נתן לכם השבת וכו' וישבתו העם ביום השביעי: [שם: ובאלוש ניתנה להם השבת (הגר"א לפי שמו"ר כ"ה יד—טו: שמשו לא אמר להם עד שבאו לאלוש; עין לעיל ערך מרה וירי ביצה ב' א) ושם עשו שבת ראשונה—דברי ג' א: אימתי שמרו ישראל את השבת כשם שראוי לה? תחלה כשנתנה להם באלוש];

[--]. הנחת מלוא העומר המן בצנצנת למשמרת לדורות; [י"ש רס"א: יכול לא הניחו אלא בשנת המ' ליציאת מצרים? תלמוד צומר (ט"ז לד); „ויניחנה אהרן לפני העדות (כלומר: בארון) למשמרת“, ואימתי נעשה הארון? בשנה ב'; כך לא הניחו אהרן אלא בשנה ב' ליציאת מצרים, למשמרת— לפי דעות שונות: לאבות, לדורות, לימות ירמיהו. וזה אחד מג' דברים שעתידי אליהו להעמיד לישראל: צלוחית של מן וצלוחית של מי נדה ושל שמן המשחה; ויש אומרים אף מקלו של אהרן, שקדיו

עד דורו של מרדכי ואסתר (אסתר ג' א :
המן האגגי, מזרע עמלק); מדורו של
מרדכי ואסתר עד מלך המשיח, שהוא
ג' דורות, שנאמר, תהי ע"בה : „ייראוך עם
שמש ולפני ירח דור דורים" – דור חד,
דורים שנים, הרי תלת.

סחיד בשם בחיי: יום מלחמה בעמלק היה
ארוך ג' ימים]

[–א.] בחדש השלישי לצאת בני
מארץ מצרים (סיון). [א' או ב' בשבת.
עין לעיל „הערה לקביעת שנת יציאת
מצרים": מחלוקת רבנן ור' יוסי]. ויסעו
מרפידים ויחנו במדבר סיני נגד ההר
[ס"ע ה: ומצאו עלינו ענני כבוד]. שמי י"ט
א ב: במ' ל"ג טו. [מכילתא וירר ריש ר"ה: בחדש
השלישי לצאת בני מארץ מצרים –
בתחלה היו מונים ליציאת מצרים,
משנבנה הבית התחילו למנות לבנינו,
לא זכו למנות לבנינו התחילו למנות
לחרכנו, לא זכו למנות לעצמם, התחילו
מונים למלכויות. – פסוקי יב: כיון שיצאו
ישראל ממצרים היו ראויין לקבל
את התורה לאלתר, והיו בהן בעלי
מומין משעבוד טיט ולבנים, אמר הקב"ה
וכו': יתעדנו בני ג' חדשים בבאר, כמן,
בשלו, ואח"כ מקבלין את התורה –
בחדש השלישי. – ושם עוד: ולמה לא בחדש
השני ולא ברביעי? אמר ר' הושעיא:
שנה לי ר' חייא הגדול: גיורת, שבויה
ומשוחררת לא ינשאו ולא יתארכו עד
ג' חדשים, כך ישראל נקראו גרים וכו',
שבויים וכו', משוחררים וכו'; אמר
הקב"ה: נמתין להם ג' חדשים ואח"כ
אני נותן להם את התורה בחדש השלישי].
[–]. יתרו חתן משה עם צפורה אשת
משה אחר שלוחיה [ר"ש]: בשעת פגישתו
עם אהרן; עין ב'תמ"ז] ושני בניה גרשם
ואליעזר בא אל משה אל המדבר אשר
הוא חונה שם הר האלהים. שמחת יתרו
בהצלת ישראל מיד מצרים והעלות

העם, וכיון שהכהו זבה הסלע דם. עין
ב'פ"ו. ולפי"ז הי' מאורע זה בתקופת תמוז].

[–]. מלחמת עמלק עם ישראל. מצות
מחית זכר עמלק, שמי י"ז ח – טו; דב' כ"ה
יז – יט. [ס"ע ה: בא' בשבת בכ"ב באייר
לפ"י הגהת הגר"א הנכונה] נסעו מאלוש
ובאו להם לרפידיים, ושם נתנה להם
הבאר ונלחמו עם עמלק ושם עשו שבת
שניה; הינו בכ"ח באיר.

שמי י"ז יא: „והיה כאשר ירים משה
ידו וגבר ישראל" וכו' – ירר ר"ה ג ח: עמלק
כושפן היה (מכשף שהיה יודע לכוון
את השעות). מה היה עושה? היה מעמיד
בני אדם (למלחמה) ביום גינוסיה שלו,
לומר: לא במהרה אדם נופל ביום גינוסיה
שלו. מה עשה משה? ערַבב את
המזלות וכו'.

שם יב: „והי ידיו אמונה עד בוא
השמש" – תנ' בשלח כה: שהיו מחשבים את
השעות באסטרונוגיא. מה עשה משה?
העמיד גלגל חמה ולבנה וערב את
שעותיהן. – מכילתא דרשב"י: מלמד שהיו
ישראל בתענית כל אותו היום.

עד בוא השמש – י"ג רסה: לפי שלמדנו
על המלכויות כלן שאין עושין מלחמה
אלא עד ר' שעות, אבל מלכות חייבת
זו עושה מלחמה מבקר עד ערב. –
שם בשם תנ"א: עד בוא השמש' – מכאן
שעמדה לו השמש. זהו שאמר הכתוב,
תהי י"ט ג: „יום ליום יביע אמר' זה יומו
של משה שבשר יומו של יהושע, אמר:
יהי רצון שתעמד לך חמה כשם שעמדה
לי, לכך, ושם באזני יהושע", שמי י"ז יד.
ושם באזני יהושע' – שם רסו בשם
מכילתא: מגיד שבאותו היום נמשח יהושע.
שמי י"ז טז: „מלחמה לה' בעמלק מדור
דור" – תנח' סוף תצא ופסוקי ג' אמר הקב"ה:
מדור דור אנא בתריה לדרי דרין, ולפי
דעות שונות: מדורו של משה עד דורו
של שמואל (שמו"א ט"ז); מדורו של שמואל

ההר אל העם וכו': היו נכונים לשלשת ימים; מצות פרישה מן האשה [ליום השלישי, שבת, לרבנן; ולר' יוסי היה הדבר ביום ד' בסיון, ד' בשבת, ושלשלת ימים" משמעו לסוף שלשת ימים, הינו ליום הרביעי מהיום, שבת, ואעפ"י שאמר לו הקב"ה „היום ומחר“, הוסיף משה יום אחד מדעתו והסכים הקב"ה עמו. — ובירר שבת ט' ג' יש גירסה: ירד משה בג' בשבת אמר להן: היו נכונים וכו']. שמ' י"ט יד טו. ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים [רש"י לפי מקילתא יתרו: ז' מצוות שנצטוו בני נח ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה (כמ' י"ט) ודינין שנתנו להם במרה; עין לעיל כ"ג בניסן]. ויכתב משה את כל דברי ה' [כנ"ל: מבראשית ועד מתן תורה ומצוות שנצטוו במרה]. שמ' כ"ד ג' — אמצע ד' ורש"י.

[— ה' בסיון, ו' בשבת]. וישכם משה בבקר ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה וכו' ויעלו עולות ויזבחו זבחים וכו'. ויקח ספר הברית [י"ט רע"ט: מבראשית ועד כאן; ולפי דעה אחרת: מצוות שנצטוו אדם הראשון ובני נח ומצוות שנצטוו במצרים ובמרה ושאר כל המצוות] ויקרא באזני העם, ויאמרו וכו': נעשה ונשמע. זריקת דם הברית. עלית משה ואהרן ונדב ואביהוא וע' מוקני ישראל, ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר. ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו [שנתחיבו מיתה אלא שלא רצה הקב"ה לערוב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנכת המשכן (עין ביתמ"ט א' בניסן) ולזקנים עד מעשה תבערה (עין ביתמ"ט כ' באיר): ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה. במ' י"א א]. שמ' כ"ד מאמצע ד' — יא ורש"י טס. ואולי הכתובים ט' — יא שיכים ליום מתן תורה והם מתאימים עם כתוב י"ט כה.

עולה וזבחים לאלהים, שמ' י"ח א' — יב [זב' קס"ו: ר' היא ור' יהושע בן לוי, חד אמר: יתרו בא קודם מתן תורה; וחד אמר — לאחר מתן תורה, ולפי זה מקומו של מאורע זה להלן; ועין ביתמ"ט י"א בתשרי וכו' באיר. — ויקר' ט' ו: ר' היא בר אבא ור' ינאי, חד אמר: לאחר מתן תורה נתגייר יתרו, וחד אמר: קודם מתן תורה נתגייר. — י"ט תה' תתיט: בשש שעות בא יתרו וירד לו מן בשש שעות וכו'].

[— א' — ה' בסיון; ב' — ו' בשבת לרבנן; ולר' יוסי: א' — ו' בסיון; א' — ר' בשבת. ט"ע: כל חמשת הימים היה משה עולה לראש ההר ויורד ומגיד לעם את דברי המקום ומשיב דבריהם לפני המקום: [— ב' בסיון, ג' בשבת לפי ט"ע אליבא דרבנן]. משה עלה אל האלהים [שבת פ"ו: בכל עליותיו בהשכמה עלה ובהשכמה ירד; וב"ש רעו בשם מקילתא גירסה משובשה: זה ראשון ושני; ובמקילתא הגירסא: וזה יום שני, כלומר: בחדש] וה' קרא אליו וכו': אם שמע תשמעו בקולי וכו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. משה מסר את הדברים לזקני העם וכל העם ענה: כל אשר דבר ה' נעשה;

[— ג' בסיון, ד' בשבת]. וישב משה את דברי העם אל ה'. ויאמר ה' אל משה: הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם. שמ' י"ט ג' — אמצע ט' ורש"י טס. [— ד' בסיון, ה' בשבת]. ויאמר ה' אל משה: לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם והיו נכונים ליום השלישי [שהוא ששה בחדש, שבת], כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני. מצות הגבלה. שמ' י"ט מאמצע ט' — יג. ואל משה אמר: עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מוקני ישראל וכו'. שמ' כ"ד ב. וירד משה מן

סג' צו. ועי' ס: ששת אלפים שנה הוי
עלמא: ב' אלפים תהו, ב' אלפים תורה, ב'
אלפים ימות המשיח – לפי רש"י סם: ב'
אלפים נגזר על העולם להיות בלי תורה,
הינו עד סוף ב' אלפים לאדם (עין
ערך ב' אלפים); ב' אלפים תורה בלי
משיח, עד סוף ד' אלפים לאדם, ואח"כ
ב' אלפים ימות המשיח. בעוונותינו
שרבו יצאו מהן מה שיצאו.

תנ' לך לך יא: ע'צ"ד דור קפל (קמט)
הקב"ה בשביל ליתן תורה לדור המדבר.
פרוש לפי רש"י (ואולם ראה המאמר
הסמוך): לפי הכתוב תה' ק"ה ח: „דבר צוה
לאלף דור” – התורה אשר צוה להודיעה
בעולם לאחר אלף דור, אבל הקב"ה
ראה שאין העולם מתקים בלא תורה
והעביר מהם ע'צ"ד דור ונתן את התורה
למשה, שהוא דור כ"ו למן אדם. קהלת'
א' לו: אלף דור עלו במחשבה להבראות.
כמה נמחו מהם? ע'צ"ד דורות. ועין שבת
פח וחגיגה יג – יד ורש"י שם.

י"ש שצא בשם תרב"א: אמר הקב"ה: אני
הוא שישבתי תתקע"ד דורות קודם
שנברא העולם עד שדרשתי וחקרתי
צרפתי ובחנתי את דברי כל התורה
כלה, ומיום שנברא העולם עד אותה
שעה ישבתי על כסא הכבוד שלי, שלישי
היום אני קורא ושונה, ושלישי היום
אני דן את הדין, ושלישי היום אני
עושה צדקה, זן ומפרנס ומכלכל לכל
באי עולם. ואין לפני שחוק אלא שעה
אחת. בשעה שאומות העולם אומרים:
בואו ונעשה עמו מלחמה, שנאמר, תה'
ב' א – ד: „למה רגשו גוים וכו'. יושב
בשמים ישחק” וכו'; ועוד פעם אחת וכו'.
בזמן שרשעי ישראל מבלעין את הכשרים,
שנאמר תה' ל"ו יב' ג: „זומם רשע לצדיק
וכו. אדני ישחק לו” וכו'.

מנ' צס: תורה נתנה במ' יום ונשמח
נוצרה במ', כל המשמר תורתו נשמתו

[– ו' או ז' בסיון. שבת]. ויהי ביום
השלישי [של ימי ההגבלה] בהיות הבקר
[שמרר ל' ח: בבקר נתנה התורה ובערב
נתנו „המשפטים” עין בערך הסמוך. –
שהש"ר א' נו: ישנו להם ישראל כל אותו
הלילה, לפי ששינה של עצרת עריבה
והלילה קצר. בא הקב"ה ומצאן ישנים;
ולכן] ויהי קולות וברקים וכו'. ויוצא
משה את העם לקראת האלהים מן
המחנה ויתיצבו בתחתית ההר. והר סיני
עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש
וכו'. קול השופר וכו' משה ידבר והאלהים
יענו בקול. וירד ה' על הר סיני וכו'.
ויצל משה וכו' וירד משה אל העם
ויאמר אליהם וכו'. עשרת הדברות.
שמי י"ס טו – כ; דב' ד' – טו; ח: ס"ע ה. [סח"ד בשם
בתי: יום מתן תורה ארוך היה ג' ימים.
פרי"א מו: ערב שבת בו' לחדש בו'
שעות ביום (צהריים) קבלו ישראל את
הדברות ובט' שעות ביום חזרו לאהליהם
והיה המן מוכן להם לשני ימים, לפיכך
שבתו באותו שבת שמחים בשמחת
החג וכו'.

שבת פח: דרש ההוא גלילאה וכו':
בריך רחמנא דיהיב אוריין תליתאי וכו'.
ביום תליתאי בירחא תליתאי – רש"י וכפי
היוצא בהכרח מדברי הגמרא „כמאן כרבנן”
פרושו: ביום שלישי לפרישה, וכך גם
מפורש בתנ' יתרו י, ובתנ"כ המובא בי"ש תקכ
מפורש שאין זה ג' לשבת או ג' לחדש
(כפי שטועים הטועים), כי אם ו' בחדש.
ועין פסיק' יב. – תנ' יתרו י: לעולם השלישי
חביבי: ש' ג' לאדם, שם ג' מבני נח,
משה ג' מבני עמרם, לוי ג' מבני יעקב,
שלמה ג' למלכים, סיון חדש ג'.

שמי כ' ה' דב' ה' י: „ועושה חסד לאלפים
לאוהבי” ; דב' ד' ס: „ולשומרי מצוותיו
לא אלף דור” – סופה לא: גדול העושה
מאהבה יותר מן העושה מיראה, שזה
תלוי לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור.

משתמרת וכו'.

פסיק' כה: כל העולם כלו לא נברא אלא ל' ימים, אבל התורה למ' יום. עין להלן ז' בסיון—י"ז בתמוז].

[...]. בערב; עין תחלת הערך הקודם]. ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וכו'. שם כ"א—כ"ג. [רש"י לפי מכילתא: ואלה' מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני.

שם כ"א ב: „עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי” — שמו"ר ל' יב: אמר הקב"ה: כשם שבראתי את העולם ל' ימים ונחתו בו, כך יעשה עמך ו' שנים ויצא בן חורין.—ועל חשבון ו' השנים, מאימתי הן נמנות, עין נסמח א שמות בהערה.

שם ו' (דין עבד נרצע): „ועבדו לעולם” — י"ש ש"ז בשם מכילתא: אין, עולם' אלא נ' שנה; ועבדו לעולם—עד היובל; הגיע יובל יצא.

שם כא: „אם יום או יומים” — י"ש שלה בשם מכילתא: כיצד יתקומו שני כתובין או יום שהוא כיומים ויומים שהוא כיום, הא כיצד? מעת לעת.

שם כ"ג י—יא: „ושש שנים תזרע את ארצך וכו' והשביעית תשטתנה” וכו' — י"ש שג: כשישראל עושין רצונו של מקום הן עושין שמיטה אחת בשבוע אחד, וכשאין עושין רצונו של מקום עושין ארבע שמיטות בשבוע אחד, כיצד? נרה שנה וזורעה שנה, נרה שנה וזורעה שנה, נמצאו ד' שמיטות בשבוע אחד. — ושם שג: אמר הקב"ה לישראל: זרעו שש והשמיטו ז', כדי שתדעו שהארץ שלי. שם יב: „ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת” — י"ש שג: (למה) נאמר כאן שבת בראשית לענין שביעית? שלא תסתרם שבת בראשית ממקומה; פרוש „ותרענן”: שלא יעלה על דעתך לומר: כיון ששנת שמיטה כלה קדש אין צורך

לנהוג בה שבת, לכן וכו'.

שם כו: „את מספר ימך אמלא” — יבמות ג: אלו שני דורות (רש"י: שפוסקין לאדם בשעת לידתו); זכה משלימין (מוסיפין) לו; לא זכה פוחתין לו. ועין ב'תמ"ח ערך וילך משה].

[...]. בסיון לפי ס"ע. א' בשבת]. ויאמר ה' אל משה [לאחר מתן תורה] עלה אלי ההרה והיה שם [מ' יום] ואתנה לך את לוחות האבן וכו'. משה ויהושע משרתו, אהרן וחור והזקנים באו אל ההר. ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר. וישכן כבוד ה' על הר סיני;

[...]. ויכסהו הענן ששת ימים, ויקרא אל משה ביום השביעי [לאחר מתן תורה] מתוך הענן; ולפי דעה אחרת יומא ד: ויכסהו הענן ששת ימים—א' עד ו' בסיון, ויקרא אל משה ביום השביעי—לומר עשרת הדברות.— אר"י א: מפני מה נתעכב משה כל ששת ימים ולא שרתה עליו דבור? בשביל שימרק מכל אכילה ושתייה שהיה במעיו עד שנתקדש ויהא כמלאכי השרת. — במ"ד י"ב ית: משה נתקדש בענין כל ז'.

[...]. בסיון—י"ז בתמוז בבקר]. מ' יום הראשונים. ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה. שם כ"ד יב—ית; דבי סי. ט. [תנ' במ' ג: עד שלא הוקם המשכן דבר ה' עם משה בסנה. שם ג' ד, אח"כ דבר עמו במדין. שם ד' יט, אח"כ דבר עמו במצרים. שם י"ב א, ואח"כ דבר עמו בסניני, במ' א א: כיון שהוקם המשכן אמר: יפה היא הצניעות, ומאו דבר עמו באהל מועד, שם ז' פט.—ויקרא א' י: אעפ"י שניתנה תורה לישראל מסיני לא נעשנו עליה עד ששנית באוהל מועד].

באור: כל פרשיות התורה לרבות

ימים רבים' תנ' מצורע ז: כל מקום שהוא אומר 'ימים' ב' ימים הן, וכל מקום שאומר 'ימים רבים' ג' ימים הן. שם לג: „והדוה בנדתה” – י"ש תקצא: צער גדול נתן הקב"ה לאשה זו, שמאחר שמשמרת ג' ימי זיבה יושבת ומשמרת ז' ימי נדה.

כ"ג: ומה אם האשה הזו ע"י שפרשה ג' ימים התורה קוראה אותה, דוה, אנו שפרשנו מבית חיינו ומבית תפארתנו וממקדשנו כמה ימים וכמה שנים כמה יובלות וכמה עבורים, על אחת כמה וכמה. ויק' י"ט כג: „ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים” וכו' – ויק"ר כ"ה ב: מי יגלה עפר מעיניך, אדם הראשון, שלא יכולת לעמוד על צוויך שעה אחת, והרי בניך ממתינין לערלה ג' שנים. ועין שנה א' לאדם ערך יום ראשון בחיי אדם. ועין תנ' שמיני ת. שם כג – כה – תנ' קדושים יד: הכתוב מדבר בתינוק, „ג' שנים יהיה לכם ערלים” שאינו יכול לא להשיח ולא לדבר; „ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש” שאביו מקדישו לתורה; „ובשנה החמשית תאכלו את פריו” וכו' מכאן שנו רבותינו: בן ה' שנים למקרא, בן י' שנים למשנה. ויק' כ' כו: „ואבדיל אתכם מן העמים” – במ"ר י' ג: כל מעשיהם של ישראל מובדלים מאומות העולם וכו' וגם במנינם שישראל מונים ללבנה ואומות העולם לחמה.

ויק' כ"ג ב ד: אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם – ה"ה כה: בין בזמנך, בין שלא בזמנך, כלומר: אפילו טעו בית דין וקבעום שלא בזמנם. ועי"ש ובגמרא כל הענין. – ירר' ר"ה א' ג: אם קראתם אותם הם מועדי, ואם לאו אינם מועדי. – י"ש קצא: מתכנסין מלאכי השרת אצל הקב"ה ואומרים לפניו: רבוש"ע! אימתי ר"ה? והוא אומר:

הפרשיות המכילות דינים ומצוות, שומן ומקום אמירתן פורשו, אם בתורה או במסרת, רשומות בספרנו לפי זמנן ומקומן. הו"ן מפרשיות אלה, שומן ומקום אמירתן לא פורשו, וממילא זמנן ומקומן פה: [-----]. אמירת הפרשיות: ויקרא

י"א – ט"ו י"ז – כ"ז כ"ג, כ"ה – כ"ו, במדבר ה' ה"ו; ט"ו א – לא, לז – מא. [ועין בר"ה, כי גם אסור אכילת גיד הנשה נאמר בסיני. – לפי שהש"ר א' יב נאמר בסיני „שיר השירים” ולפי רוח רבה ד' ז גם מגלת אסתר. – ירר' חגיגה א' ח: כמה הלכות נאמרו למשה בסיני וכלהון טשוקעות במשנה. ושם: מקרא ומשנה, תלמוד, הלכות ואגדות, אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני. – מכות כג: תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה (בסיני): שס"ה מצוות לא תעשה כמגין ימות החמה ורמ"ח מצוות עשה כנגד אבריו של אדם. – פ"א מו: מ' יום עשה משה בהר, קורא במקרא ביום ושונה במשנה בלילה. ועין שמו"ר מ"א ו תנ' כי תשא כח. – תנ' שם לו: מנין היה יודע משה אימתי יום? כשהקב"ה היה מלמדו תורה בכתב היה יודע שהוא יום, וכשהיה מלמדו על פה משנה ותלמוד היה יודע שהוא לילה, לפי שהיום והלילה שוין לפני הקב"ה. ועוד: כשהיה רואה המזלות כורעין ומשתחוין היה יודע שהוא יום, וכשהיה רואה החמה משתחוה היה יודע שהוא לילה. ועוד ב"ש ה: כשהיו המלאכים מקלסין ב„קדוש” – יום, ב„ברוך” – לילה; כשהיו שוחקין מן להוריד לישראל – יום, כשהיה המן יורד – לילה; כשתפלה קודמת לקריאת שמע – לילה (זית רענן); כריב"ל דאמר תפלת ערבית קודמת לק"ש). ויק' ט"ז כה: „ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים – תנ' מצורע ו: והלא ז' ימי נדה הן, ולמה קרא אותן, ימים רבים? אלא לפי שפורשת מבעלה והם ימים של צער, לפיכך קרא אותן ימים רבים.

אמר לו: רבי, בכך אתה פוטרני? אמר לו: שוטה, ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם? כתוב אחד אומר, תספרו חמשים יום, וכתוב אחד אומר, שבע שבתות תמימות תהיינה—הא כיצד? כאן ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן ביום טוב שחל להיות באמצע שבת, ועי"ש עוד כמה ראיות אחרות.

שם כד: „בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש” — פסיק' כג: כל השביעים חביבין: בשמים הרקיע הז': ערבות (ועל ז' הרקיעים ותפקידיהם עין חגיגה יב); בארצות: תבל; בדורות הו' חביב: אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך וכו'; באבות: אברהם, יצחק, יעקב, לוי, קהת, עמרם, משה וכו'; בבנים (בני ישי'): אליאב וכו' דוד הו' וכו'; במלכים: שאול, אישבת, דוד, שלמה, רחבעם, אביה, אסא וכו'; בשמיטים (בשבועות השמיטה) השביעית (השבוע הו', שבסופה בא היובל) וכו'; בשנים הו' (שמיטה) וכו'; בימים: הו' (שבת) וכו'; בחדשים הו' חביב: בחדש השביעי באחד לחדש.

ויק"ר כ"ט ז: בחדש השביעי שהוא משווע (מלשון שביעה) בכל: גתות בתוכו, ברכות בתוכו, כפור, סוכה, לולב וערבה בתוכו.

שם לב: „ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב” וכו' — ר"ה ס: וכי בט' מתענין, והלא בי' מתענין? אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בט' מעלה עליו הכתוב כאלו התענה ט' וי'.

שם לד לה: „בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסכות שבעת ימים לה: ביום הראשון מקרא קדש” וכו' — ויק"ר ל ז: זה ט"ו (בחדש) ואתה אומר, ביום הראשון? (עי"ש המשל). כך בער"ה גדולי הדור מתענין והקב"ה מתיר להם שליש מעונותיהם; מר"ה ועד יום הכפורים

ולוי אתם שואלין? אני ואתם נשאל לבי"ד של משה. — באבות ג' יא נמנה המבזה את המועדות בין אותם שאין להם חלק לעולם הבא. — תנ"י בר"ד: לא נתנו המועדות לישראל אלא להנאת עצמן.

שם יד: „עד עצם היום הזה” — סוכה מג: עד עיצומו של יום; עד ועד בכלל. רש"י גורס: עד עצמו של יום, ומפרש: כל היום קרוי עצם היום. וכן הוא במנחות סח. ועין שם ע"ד התרת אכילת חדש ביום ט"ז בניסן לאחר הנפת העומר ועל תקנת ר' יוחנן בן זכאי משחרב ביהמ"ק שיהיה יום הנף כלו אסור באכילת חדש.

שם טו טז: „וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה, שבע שבתות תמימות תהיינה, עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום” וכו' — צווי זה על חג השבועות (חג הבכורים, עצרת, חג הקציר; שמו"ר ל"א י"ז שבו נתנה תורה לישראל) גרם למחלוקת בין החכמים ובין הבייתוסים, ומשום נצחונם של הראשונים על האחרונים בימים שלמן ח' בניסן עד סוף חג הפסח (השנה לא פורשה) נקבעו ימים אלה לימים שאין להתענות בהם (ולפי גירסת התוספות: שאין להספיד בהם), ועל זה מסופר במגלת הענין א ובמנחות סח: שהיו ביתוסין אומרים: עצרת (חלה תמיד) אחר (ממחרת) השבת; נטפל להם רבי יוחנן בן זכאי ואמר להם: שוטים, מנין לכם? ולא היה אדם אחד שהיה משיבו חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואמר: משה רבנו אוהב ישראל היה ויודע שעצרת יום אחד הוא, עמד ותקנה אחר שבת, כדי שיהו ישראל מתענגין שני ימים. קרא ער"ו (ר' יוחנן) מקרא זה, דב' א' ב: „אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר” ואם משה רבנו אוהב ישראל היה למה אחרן במדבר מ' שנה?

בת מחלת הממונה על מלאכי חבלה לשוטט בלילות אלה בדרכים. אבל גשמים בערבי שבתות לפי תענית ה הם סמן קללה, ועי"ש. ועין ויק"ר ל"ה ח.]

ויק"ר כ"ו א-ח: פרשת ערכי אדם. תמצית דיני ערכין המפורשין בתורה: איש הנודר לשלם לקודש את ערכו של אדם, הערך נחשב כך: מבן חודש עד בן ה' שנים - ה' שקלים לזכר וג' לנקבה. מבן ה' ועד בן כ' שנה - כ' ו' שק' ; מבן כ' ועד כ' שנה - ג' ול' שק' ; מבן כ' שנה ומעלה - ט"ו ו' שק'. - לפי ערכין ית. והרי"כ: לרבנן בן ל' יום כלמטה הימנה (כמו פחות מבן חדש), וכן גם שנת ה' וכו', והם לומדים זאת מגזרה שוה מן "מבן ששים שנה ומעלה" (י), ששם הרי ברור, כי בן כ' הוא כפחות מבן כ'. ר' אליעזר אומר: עד שיהו יתירות על השנים חדש ויום אחד, כלומר: בן ה' שנים וחדש אחד ויום אחד לאחר חדש זה, רק אז הוא נחשב לבן ה', וכן כל שאר השעורים. והוא לומד זאת מגזרה שוה מן "מבן חדש ומעלה" (במ"ג כב לד מג), ששם ברור, כי הכונה היא בן חדש ויום אחד, אם כן כך הוא גם משמעו של "מבן ששים שנה ומעלה" וכו'.

שם לד: "אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני" - יומא פ: : שעורין של עונשין הלכה למשה מסיני; אחרים אומרים: בית דינו של יעבץ תיקנום. והכתיב, אלה המצות, שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה? אלא שכחום וחזרו ויסדון.

במ"ה יג: "ונסתרה והיא נטמאה" (דין סוטה) - סוטה ד: : וכמה (זמן) שיעור סתירה? כדי טומאה וכו' עי"ש ופרושי רש"י והוספות, ולפי דעות שונות: כדי הקפת דקל, כדי מדיגת הכוס, כדי לשתותו, כדי לצלות ביצה, כדי לגומעה, כדי לגמוע ג' בצים זו אחר זו, וכו' וכו'.

היחידים מתענין הקב"ה מתיר להם שליש מעונותיהם; וביה"כ כולן מתענין, אנשים ונשים וטף, והקב"ה אומר להם לישראל: מה דאזל אזל, מכאן ולהלן נחל חשבון; ומיה"כ עד החג כל ישראל עוסקין במצוות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו, ובי"ט הראשון של חג כל ישראל עומדין לפני הקב"ה וכו' והוא אומר להם: נחל חשבון - וזהו ביום הראשון.

כ"ג מד: "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" - סוף מגלה (ועין רש"י שם); משה תקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום: הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג. - מט' סופרים י"א: משה התקין להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות וימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד.

כ"ה ט: : מדיוק בב' הכתובים האלה סוברים רבנן, כי שנת היובל מתחילה מ"ו"כ: "מיום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם"; ור' ישמעאל בן ר' יוחנן בן ברוקה אומר: שנת היובל מתקדשת והולכת מתחלתה, מר"ה: "וקדשתם את שנת החמשים שנה". ולפיכך: מר"ה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדים לאדוניהם וכו'; כיון שהגיע יו"כ תקעו בית דין בשופר נפטרו עבדים לבתיהם ושדות חוזרות לבעליהן. ר"ה ח.

כ"ה ל: "שנה תמימה" - יומא סה: מונה שס"ה יום כמנין ימות החמה, דברי רבי; וחכמים אומרים: מונה י"ב חדש מיום ליום.

כ"ז ה: "ונתתי גשמיכם בעתם" - תענית כג: בלילי רביעית ובלילי שבתות - רש"י: משום שאינם טורח על בני אדם, כי אינם הולכים בדרכים בלילות אלה, מאחר שלפי פס' ק"ב יש לה רשות לאגרת

שמו"ר מ"א ה: מחולקות הדעות אם ניתנו הלוחות למשה קודם שעשו ישראל את העגל או לאחר כן]. שם ל"א יח; דב' ט' י יא. וישכימו ויעלו עולות וכו' וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק. ה' אל משה: לך רד כי שחת עמך וכו' ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול. תפלת משה. וינחם ה' על הרעה וכו'. ירדת משה ושיחתו עם יהושע. שבירת הלוחות תחת ההר. שרפת העגל ושיחתו וכו'. שיחתו עם אהרן. „מי לה' אליו" הריגת ג' אלפי איש בידי בני לוי. שם ל"ב ו—כט; דב' ט' ה יב—יז כא; ס"ע ו.

[— י"ח בתמוז. שבת]. ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם: אתם חטאתם חטאה גדולה וכו'. מגפת העם. מצות ה' לעלות אל הארץ. אבל העם והתנצלותם את עדים. שם ל"ב ל—ליג דב' ט' כ. [שם ל"ב ד: וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם— סב' קכ: לאחר כ"ד דורות נגבה פסוק זה, שנאמר, יח' ט' א: „ויקרא באוני קול גדול לאמר: קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו" — רש"י: בימי צדקיהו כשחרב הבית, וממעשה העגל עד צדקיהו כ"ד דורות, דבימי נחשון נעשה העגל: נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה, רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יורם, אחזיה, יואש, אמציה, עוזיה, יותם, אחז, חזקיה, מנשה, אמון, יאשיה, יהואחז ויהויקים (שניהם בני יאשיהו, דור אחד), יהויכין].

[— י"ח בתמוז — כ"ח באב]. מ' היום השניים שהתנפל משה לפני אלהים לבקש על עמו. דב' ט' יח כה—כט. — משה נטה לו את האהל מחוץ למחנה הרחק הרחק וקרא לו אהל מועד. מנהג העם כצאת משה אל האהל ובדבר ה' אל משה פנים אל פנים. ומשרתו יהושע בן נון נער [עין בתיזן] לא ימיש מתוך האהל. משה טוען: ראה אתה אומר

כל אחד ואחד (מבעלי הדעות האלה) בעצמו שיער].

[— ט"ז בתמוז. ה' בשבת]. וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר [שבת פט. ולפי רש"י: בשעה שעלה משה למרום אמר להן לישראל: לסוף מ' יום בתחלת שש אני בא; לסוף מ' יום בא שטן וכו' ואמר להן: באו שש „בושש" — הם סבורים שביום זה כלים מ' יום (שהרי מ"ז בסיון ועד ט"ז בתמוז מ' יום, מן ועד בכלל: כ"ד של סיון וי"ז של תמוז); והוא אמר להם מ' יום שלמים, יום ולילו עמו, ויום עליתו לא היה ליעז עמו, שהרי ב' בסיון עלה, נמצא שם' יום כלים ב"ז בתמוז בבקר] ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו: קום עשה לנו אלהים וכו'. פריקת נזמי הזהב. אהרן עשה עגל מסכה, בנה מזבח ויאמר: חג לה' מחר. שם ל"ב א—ה. [לפי רש"י ותנ"י כי תשא י"ט נעשה העגל בעזרת מיכה (עין בדי"ו—בד"כ: פסל מיכה), שהוציא אותו משה מבין דימוסי הבנין, שהיו ישראל שמים שם את ילדיהם בעבדם עבודת פרך, כדי למלא את מכסת עבודתם, ושם נתמעך (נתמכך) ומשום זה נקרא מיכה. ובתנ"י שם יד: ישראל עוברים בים סוף ופסל מיכה עובר עמם. ועין רש"י סב' קג: פסלו של מיכה. שמו"ר מ"ב ו: ארשב"י: י"א יום היו עם הקב"ה וכ"ט יום היו מתחשבים היאך לעשות את העגל וכו'; וראב"י אומר: כ"ט יום היו עם הקב"ה וי"א יום היו מתחשבין וכו'; ור' יהודה בר אלעאי אומר: יום אחד היו עם הקב"ה וכו'; ור"ש בן חלפתא אומר: שני ימים וכו'.] [— י"ז בתמוז. ו' בשבת בהשכמה]. ויתן (ה') אל משה ככלותו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות לוחות אבן כתובים באצבע אלהים [אר"י ב: כתובות ומנוחות מששת ימי בראשית. —

אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי וכו' הודיעני נא את דרכיך ואדעך וכו' הראני נא את כבודך וכו'. ויאמר ה': לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי וכו' וראית את אחרי ופני לא יראו. [ס"ע: באותה שעה נתרצה הקב"ה לישראל] ואמר למשה לפסול לוחות שניים ולעלות. שם ל"ג ז-ל"ד אמצע ה' דב"י

א-אמצע ג.

באור: מן הכתובים שם' כ"ד ית' ל"ד כת' דב' ט' יא יח כת' י' ג' לומדים החכמים, כי שלש פעמים שהה משה בהר מ' יום ומ' לילה, אצלנו מסודרים הימים האלה לפי ס"ע, וכן גם מסדרם רש"י בשני מקומות: שם' י"ח יג ודב' ט' יח: ואולם שם' ל"ג יא נותן רש"י סדר אחר: מ' יום הראשונים - עלה ז' בסיון וירד ב"ו בתמוז ושרף את העגל ב"ח בתמוז, מ' יום השניים - עלה ב"ט בתמוז, מ' יום השלישיים - עלה כ"ח אלול. סדר זה הוא לפי תנ' כי תשא לא (אבל בשני קצת, כי שם עלה בפעם השנית ככ' בתמוז) ועל זאת אין להתפלא בדעתנו, שרש"י היה נוהג להביא, חוץ מפשוטי הכתובים, גם כל מיני דברי רוסף, ופעמים אפילו סותרים זה את זה. עכ"פ סובר רש"י, שכל מ' יום השניים שהה משה בהר, ולכן הוא מעביר את הכתובים שם' ל"ג ז-יא לאחרי כלות מ' יום השלישיים וכותב: והרברב הזה (ביאת משה אל האהל ודבר שם ה' אליו פנים אל פנים) נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן (עין ב"תמ"ט יום הכפורים וא' בניסן), ואולם לפי סדור זה אין למצוא, שמששה שהה בהר בכל שלש הפעמים מ' יום, הם ולילותיהם, כפי שאפשר להסיק מן הכתובים הנ"ל, באופן שיכלו ביום כפור, ליושב השאלה הזאת מוצעת תשובת שונות: או שהירידה והעליה היו פעם אחת ביום אחד; או שם' היום האמצעיים או השלישיים היו חסרים לילה אחד; או שתדש תמוז או אלול באותה שנה היה מלא, היו בן ל' יום אבל לא לפי כל הבאורים האלה יוצא מה שמצאו באתר המדרשים: לפי גרסת התוספות, שמששה עלה ביום ה' בשבת לקבל לוחות אחרונים וירד ביום כ', ולכן נהגו להתענות בב' וה' (וגרסה זו מובאה במבואי שלב, רמג"ל ל"ע כ"ס פענה רוא פרשת עקב).

ולפי גרסת סה"ד, שעורא תקן קריאת התורה ביום ב' וה' בשבת משום שמששה היריד את הלהות הראשונים ביום ה' והשניים ביום ב' (וגרסה זו לא מצאתי בשום מדרש; ועין ירו' מגלה ד' א). ולכן באו הגר"א והג' יעבץ לירי מסקנה לקבל את שיטת פר"א מ', כי במ' הימים השניים לא שהה משה בהר ברציפות, אלא היה בתוך המחנה והיה עולה בכל יום על ההר להתפלל וירד תבא, ואם כן לא היה צריך להשלים מ' יום ומ' לילה; ובמ' הימים השלישיים עלה כב"ט באב, יום ה' בשבת, ובט' בתשרי, יום ב' בשבת, נתרצה הקב"ה, אלא שמששה לא ירד, שערין לא שלמו מ' יום ומ' לילה עד למחר. בישוב השאלות האלה הרבו לטפל כמה מפרשים והאריכו בזה התוספות. הגר"א והג' יעבץ בפרושיהם לס"ע ובעל סה"ד, ועין חוץ מהמקומות המראים: תוספות שבת פט, "לסוף"; ב"ק פב, "סדרי". [יש שצא בשם סדר אליהו זוטא ד: מ' יום האמצעיים נטל משה את האהל והיו ישראל נוהגין כל אותן הימים אבל וכו' עד שאמר הקב"ה למשה חזור בך והפנס למחנה ושב אל המחנה והחזיר את האהל למחנה, לפי שם ל"ג ז-יא (וזה בניגוד לדעת רש"י המובאה למעלה בבאור). המשך מאמר זה ב"ש, כפי הנראה מתוך הענין, מדבר על מ' יום השלישיים, והוא מובא במקומו להלן].

[.- כ"ט באב, ה' בשבת]. וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני וכו' ובידו שני לוחות אבנים. [ס"ע: ונשנית לו תורה פעם שנית]. וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם וכו' ויקרא: ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת וכו'. ויאמר: אם נא מצאתי חן בעיניך אדני, ילך נא אדני בקלבנו וכו'. ויאמר (ה'): הנה אנכי לרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וכו'. השמר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה וכו'. מצות שלש רגלים ועוד:

[.- כ"ט באב-י' בתשרי בבקר, מ'

המלחמה עם זרה קודם לכן ד' שנים; הגר"א] וכו'. ויבאו בברית לדרוש את ה' וכו'. וכל אשר לא ידרש לה' אלהי ישראל יומת וכו'. [וישבעו לה' וכו'. וגם מעכה אם אסא המלך הסיכה מגבירה אשר עשתה לאשרה מפלצת, ויכרת אסא את מפלצתה וכו'. והבמות לא סרו מישראל וכו'. ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא (עין בבאור לערך הסמוך). דהייב ט"ו מ"א ט"ו יא—טו.

[ג' אלפים. שנה ט"ו לאסא; ל"ו ממות שלמה]. ויעל בעשא מלך ישראל על יהודה וכו'. ויקח אסא את כל הכסף והזהב הנותרים באוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך וכו' וישלחם אל בן-הדד מלך ארם היושב בדמשק (דרמשק) לאמר וכו': הפרה את בריתך את בעשא מלך ישראל ויעצה מעלי. בן-הדד עולה על ערי ישראל. תבוסת בעשא. בניית גבע בנימין ומצפה על ידי אסא. מ"א ט"ו טז—כב; דהייב ט"ו א—ו.

באור: דהייב ט"ו א: "בשנת שלשים ישיש למלכות אסא עליה בעשא וכו' [ט"ע ט"ו: אפשר לומר כן? והלא אסא קבר אח בעשא בשנת כ"ו למלכותו (עין ג' י'). ומה תלמוד לומר ל"ו לאסא? (לפי הנהגת הגר"א): ל"ו שנה שנעורה על מלכות בית דוד שתחלק, ובאחרונה עתירה שתחזור להם, כנגד ל"ו שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה מלך מצרים (היו משנה ה' למלכותו). וכנגד ל"ו שנה שנעורה למלכי ארם להיות שמן לישראל, ובאחרונה יפלו ביד בית דוד. לכך נאמר בשנת ל"ו למלכות אסא, היא שנת ל"ו לשלמה משמת (היו ל"ו של החבעם, ג' של אבים, ט"ו של אסא. והרי הכונה היא לשנת ט"ו לאסא).

[—]. נבואת הקצף של חנני הרואה לאסא על הברית עם הדד: בהשפנה על מלך ארם ולא נשענת על ה' וכו' נספלת על זאת וכו'. ויכעס אסא אל הרואה ויתנהו בית המהפכת וכו'. דהייב ט"ו ז—י. [ט"ע: ולא זוו מלכי ארם להיות שוטנים לישראל עד (כהגהת הגר"א)

[ב'קצ"ו]. ג' לאסא. ב' לנדב. א' לבעשא. בעשא בן אחיה לכית יששכר קשר על נדב והמיתוהו בנבתון וימלך תחתיו בתרצה על כל ישראל כ"ד שנה (ג' י'). הכה את כל בית ירבעם. חטאת בעשא ונבואת יהוא בן חנני: יען אשר הרימותיך מן העפר ואתנך נגיד על עמי ישראל ותלך בדרך ירבעם וכו' הנני מבעיר אחרי בעשא ואחרי ביתו וכו'. מ"א ט"ו כז—לא, לג, לד; ט"ו א—ה. ד.

[ב'קצ"ה. שנה י"א לאסא, כהגהת הגר"א בט"ע טו. ששם כתוב ט"ו לאסא, שהרי לפי דהייב י"ג כב שקטה הארץ בימיו י' שנים (עין לעיל ב'קפ"ה—ב'קצ"ד). משמע שבשנת י"א היתה לו מלחמה; ובדבר שנה ט"ו לאסא עין לקמן ב'קצ"ט]. זרה הכושי בא בחיל אלף אלפים עד מרשה למלחמה באסא. תפלת אסא לאלהים. נ"גף ה' את הכושים וינוסו וכו' וירדפם אסא והעם וכו' וישאו שלל הרבה מאד וכו' וישובו ירושלים. דהייב י"ד ח—יז.

[—עד ב'קצ"ט]. ועזריהו בן עודד היתה עליו רוח אלהים, ויצא לפני אסא ויאמר לו: שמעוני אסא וכל יהודה ובנימן! ה' עמכם בהיותכם עמו וכו' ואם תעזבוהו יעזב אתכם וכו'. וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה וכו'. ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם וכו'. וכשמע אסא הדברים האלה והנבואה ערד הנביא התחזק ויעבר השקוצים מכל ארץ יהודה ובנימן וכו' ויחדש את מזבח ה' אשר לפני אולם ה'. ויקבץ את כל יהודה ובנימן והגרים עמהם מאפרים ומנשה ומשמעון, כי נפלו עליו מישראל לרב, בראותם כי ה' אלהיו עמו;

[ב'קצ"ט]. ט"ו לאסא. בחדש השלישי (סיון). ויקבצו ירושלים וכו' וינבחו לה' ביום ההוא מן השלל [שהיה להם מן

(ועין למטה בבאור): צָנַם ביום הכפורים, וממחרת אמר להם איך לעשות]. דָּבַר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וכו' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וכו'. [תב' תרומה ט ויא (ועין שם פרוש, עץ יוסף) על שמ' כ"ו ז: "ועשית יריעות עזים"—אמר הקב"ה: ראו כמה חבבתי אתכם—מן הארץ עד לרקיע מהלך ת"ק שנה, ומן הרקיע הראשון לשני מהלך ת"ק שנה, ועביו של כל רקיע ורקיע מהלך ת"ק שנה, נמצאו כלם (ז' רקיעים) מהלך ז' אלפים שנה, וטלפי החיות מהלך תקט"ו שנה (יחז' א' ז: "ורגליהם רגל ישר'ה"—כמנין תקט"ו), אין צריך לשער למעלה מטלפי החיות, והכסא למעלה מכלם, והנחתי את הכל ואמרתי לכם: עשו לי יריעות עזים ואבוא לשכון אצלכם וכו'.—וַשֵּׁם: מהיכן היו הקרשים לבנין המשכן? יעקב אבינו נטע אותם בשעה שירד למצרים וגם אמר לבניו: עמדו ונטעו ארזים שיהיו מתוקנים לכם וכו'}. פרוט כלי המשכן לכל פרטיהם. [בדבר הארון ובדיו עין בקצ"ה.—בדבר "שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד" (שמ' כ"ו כ)— תב' תצוה ג: מעשה נסים היה במנורה: משהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת וכו' מנורה דליקה יותר ממה שהיתה דליקה כל ימות השנה וכו' אמר הקב"ה: פעם אחת בשנה יהיו מדליקין את המנורה וכו'}. מזבח וחצר המשכן. עבודת אהרן ובניו נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר, בגדיהם לכל פרטיהם. סדר העבודה, לקדש אותם לכהן לז'. פרטי מזבח הקטרת להקטיר עליו בבקר בבקר ובין הערבים [כרימתו: פטום הקטרת נעשה מבשמים שונים, כלם יחד שס"ה מניפ, מהם סס"ה מניפ כנגד סס"ה ימות החמה (חצי מנה בבקר וחצי בערב) וג' מניפ ליוכ"פ]. פקודה: כי תשא את ראש בני ישראל

יום השלישים]. מ' יום ומ' לילה שישב משה בהר ויכתב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים. שמ' ל"ד אמצע ד— כח; דב' י' אמצע ג ד י יא. [פרי"א מו: בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה: "עלה אלי ההרה" (דב"י א), והעבירו שופר בכל המחנה שהרי משה עלה להר וכו' והקב"ה נתעלה אותו היום באותו שופר, שנאמר, חז' מ"ו: "עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר", ועל כן התקינו חכמים שיהיו תוקעין בשופר בר"ח אלול בכל שנה ושנה.

י"ט שצא: כל אותן מ' יום היו ישראל נוהגין צום ותענית, ויום אחרון שבכלם גזרו בתענית ולנו בתענית. למחר עלו לפני הר סיני והיו בוכים וכו' נתגלגלו רחמיו של הקב"ה וכו' ובשרה אותם רוח הקדש וכו' בכיה זו תהא לכם בכית שמחה ויהא לכם יום כפרה וסליחה לכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות. דב' ט"ה: "ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה"—דב"ר ב"י: יש תפלה שנענית למ' יום, פה; ויש לכ' יום, דב"ר ב"ג (ושם ג' שבועים ימים); ויש לג' ימים יונה ב' א ב; ויש ליום אחד, מ"א י"ה לז; ויש תפלה שנענית לעונה, תה' ס"ט יד; ויש תפלה שעד שלא יתפלל אותה מפיו הקב"ה יענה, ישע' ס"ה כד].

[כ"ח מ"ט. י' בתשרי: יום כפור. ג' בשבת]. והי ברדת משה מהר סיני ושני לוחות העדות ביד משה ברדתו מן ההר וכו' והנה קרן עור פניו ויראו מצגת אליו. ויקרא אליהם משה וכו' וידבר משה אליהם [ס"ט ו: בְּשָׂרָם שנתרצה לפני המקום, לפיכך נתקיים יום זה חק וזכרון לדורות]. ואחרי כן נגשו כל בני ישראל ויצום את כל אשר דבר ה' אתו בהר סיני. משה נותן מסוה על פניו וכו'. שמ' ל"ד כס—לה: דב' י' ה. [ס"ט: ויצום— מה צָנַם? לעשות את המשכן. הגר"א

היום יתנו מחצית השקל, שהוא ששה גרמיסין].

[—.—. מגלה העניי: ב" בתשרי נתכפר מעשה העגל (ולפי גירסה אחרת: מתו עושי העגל). — שם גם אמור: בו או בו בתשרי נגזר על אבותינו שימותו בחרב וברעב, אבל יתכן שזה קשור לענין המרגלים, ואם כן זה תשרי של ב"ת"נ].

[— י"א בתשרי. ד' בשבת]. ויקהל משה [רש"י: למחרת יוה"כ כשירד מן ההר] את כל עדת בני ישראל וצום לשמור את השבת [י"ט תח: ללמד את הדורות הבאים להקהיל קהלות בשבת ולהורות לישראל תורה] ולהביא את התרומה לבנין המשכן וכליו ולהתחיל בכנינם. שם ל"ה א—ב.

[—.—.—]. "ויהי ממחרת [רש"י לפי ספרי: ממחרת רדתו מן ההר, ממחרת יוה"כ; ועיי"ש] וישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב" [שבת י: וכי תעלה על דעתך שמשוה יושב ודן כל היום כלו? תורתו מתי נעשית? אלא לומר לך: כל דין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שמה להקבי"ה במעשה בראשית; ובי"ט בו מובא מאמר מ"ל"ב מדות", שמשוה לא היה דן אלא עד ו' שעות]. וירא חותן משה [עין ב'תמ"ח א' בסיון יתרו] וכו' ויאמר: לא טוב הדבר אשר אשר אתה עושה. גבל תבול וכו'. עתה שמע בקולי איצטן וכו'. ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים, אנשי אמת, שונאי בצע, ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות וכו'. וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר וכו'. שם י"ח יג—כח דב' א' ט—י"ח (לפי דמיון משמעות הכתובים האלה אולי הם מכוונים לתאריך זה; אבל לפי סדר הכתובים שם אולי הם ש"כים לכ' באיר שנה זו; ועיי"ש).

לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו וכו' מחצית השקל בשקל הקדש, כל העובר על הפקודים מבן כ' שנה ומעלה. ולעשית המשכן וכליו: ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה וכו' ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן וכו'. מצות שמירת השבת. שם כ"ה—ל"א יז.

באור: רש"י שם' ל"א יח. לפי תנ' תרומה ח. על פי הכלל אין מוקדם ומאוחר בתורה, מאחר את כל הפרשיות הנ"ל עד ליום כפור, וכן נראה גם מס"ע: ואולם לפי זהר תחלת ויקהל נאמרו כל הפרשיות הנ"ל לפני עשית העגל ויתכן, כי הכונה היא: שה' צוה אותן את משה במ' הימים הראשונים שישב בהר, ומשה לא אמרן לישראל אלא ביום כפור.

[שם' ל' יא—טז זו פרשת שקלים. על זמן גביית השקלים עין מסכת שקלים המיוחדת לענין זה ולענינים הקשורים בו. תנ' כי תשא א: שלש תרומות תורמין, בר"ח אדר ובניסן ובאלול וכו'. והיו מתחילין לגבות מר"ח אדר ותורמין בר"ח ניסן, ולמה? שלא לדחוק על ישראל, והיו מזהירין את ישראל מר"ח. ירו' ריש שקלים: בו ביום שהוקם המשכן (א' בניסן) בו ביום נתרמה תרומה (מן השקלים) שבלשכת התרומה לצורך קרבנות הצבור]. — תנ' תשא ג: משה למד תורה לישראל והדריכון למצוות ונתן להם סדרי תורה ופרשיות שקוראים בהם בכל שבת ובכל חדש וחדש ובכל מועד והם מזכירים אותו בכל פרשה ופרשה; ובפרשת שקלים אמר משה לפני הקב"ה: רבוש"ע! משאני מת אין אני נזכר? אמר לו הקב"ה: חייך, כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשך, כך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני כאלו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשך. — שם יג: "מחצית השקל" — תנ' שם י: על שחטאו בשש שעות בחצי

בניו והלבישם את בגדי הקדש ומשח בשמן המשחה את המשכן ואת כל כליו ואת אהרן והקריב את קרבנות המלואים והזה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח על אהרן על בגדיו ועל בניו ובגדי בניו אָתוּ וקָדַשׁ אותם וכו'. והזהיר אותם: „ומסחת אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלואיכם, כי שבעת ימים ימלא את ידכם וכו'. ופתח אהל מועד תשבנו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו כי כן צִוִּיתִי וכו';

וי' ה'; רש"י שם ב.

[י"ש חקב: משה צוה אותם: שמרו אבלות שבעת ימים עד שלא יגיע בכם (כלומר: טרם שתגיע הסבה לאבלות). והיו משמרים אהרן ובניו (אבלות) ולא היו יודעים על מי משמרים. ואח"כ, כאשר נשרפו נדב ואביהוא ביום השמיני, אמר משה לאהרן, וי' ג': „הוא אשר דבר ה' לאמר: בקרובי אֶקְדֹשׁ, ועי"ש.

במ"ד י"ב יח: משיחת אהרן כיצד? כל ז' ימי המלואים היה משה מפשיט את אהרן את בגדיו ומרחיצו וסכו בין עיניו. לפי כריתות ה', ירד הוריות ג' ב ועוד היה שמן המשחה שצעה משה במדבר שעורו י"ב לוגין וממנו נמשחו אהרן והמשכן וכל כליו כנ"ל. והוא קים כלו לעתיד לבוא; ממנו נמשחו כל הכהנים הגדולים וכל המלכים, שהיו עוונים משיחה, עי"ש, והוא נגזר בימי יאשיהו; עין ג' ש"ג.

[— כ"ג—כ"ט באדר. ז' ימי המלואים, ס"ע ז': כל ז' ימי המלואים היה משה מעמיד את המשכן בכל בקר ובקר ומקריב עליו קרבנות ומפרקו, ובשמיני העמידו ולא פרקו; ולדעה אחרת: אף בשמיני העמידו ופרקו. ועין תנ"י כי תשא לה—ויקרא י"א ו': כל ז' ימי המלואים היה משה משמש בכהונה גדולה (בחלוק לבן)

[— י"א וי"ב בתשרי]. התנדבות העם הגדולה להביא את תרומת ה' למלאכת אהל מועד וכו'. משה מצוה את בצלאל ואת אהליאב להתחיל במלאכת המשכן. שמי' ל"ה כא—ל"ו ז. ל"ו ג. והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר" [תנ"י חרומה ד: לשני בקרים הביאו את כל נדבות המשכן. תנ"י פקודי יא: לאחר ב' ימים בקשו חכמי לב להביא את נדבתם ולא יכלו]. [— עד אדר]. עֲשֵׂיתָ המשכן וכל כליו ובגדי אהרן ובניו. ויביאו את המשכן אל משה וכו'. וירא משה את כל המלאכה וכו' ויברך אותם משה. שמי' ל"ו ח—ל"ט. [תנ"י שם ופסיק' רבתי ו: בג' חדשים נגמרה מלאכת המשכן: תשרי, מרחשון, כסלו, ונגמרה בכ"ה בכסלו, והיה מונח מפורק (במ"ד י"ג ד: מקופל) סבת ושבת ואדר והעמידוהו בא' בניסן. למה לא עמד מיד? מפני שחשב הקב"ה לערב שמחת המשכן (בחדש שנולד בו יצחק) בשמחת היום שנולד בו יצחק אבינו (א' בניסן). ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה בו המלאכה. אמר הקב"ה: עלי לשלם, מה שלם לו? חנוכת השמונאי. ולפי דעה אחרת: בא' באדר נגמרה מלאכת המשכן. למה? שהמלאכה שנעשית בקיץ ביום אחד נעשית בחורף בשני ימים.—שמו"ר ג"ב ב: ו' חדשים היה (משה) עוסק במשכן. וג' חדשים עשוהו וג' חדשים קפלוהו].

[— מצות ה' למשה להקים את המשכן ביום החדש הראשון באחד לחדש ולקדש את כל כליו ולהלביש את אהרן את בגדי הקדש ולקדשו לכהונה. שמי' מ' א—טו. [לפי ספרי וזוטא (י"ש חטב) נאמרה פרשה זו מאוהל מועד].

[— כ"ג באדר, א' בשבת. א' לז' ימי המלואים]. לפי מצות ה' (פה ושמי' כ"ח וכ"ט) הקהל משה את עדת ישראל אל פתח אהל מועד והקריב את אהרן ואת

ה' אל כל העם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים; וירא כל העם נִרְצוּ ויפלו על פניהם. [זב"ט סא:] אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה מעל מזבח הנחשת אלא בימי שלמה. ויקרי' ד' ה': על הכתוב וי' ו' ב': "ואש המזבח תוקד בו" — קרוב לקיי'ו שנה היתה האש מתוקדת בו; והחשבון לפי "וית רענן": ל"ט שנה באהל מועד שבמדבר. י"ד שבגלגל, (ושס"ט שבשילה אינו חושב, משום שמשכן שילה היה של אבנים; ועין זב"ט סא.) י"ג שבנוב ונ' שבגבעון]. ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא [וזה אחרי מות: קטנים מבני כ' שנה] איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו. פקודות משה לאהרן ולאעזר ולאיתמר בניו שכהנו על פני אביהם. פקודת ה' אל אהרן: "יין ושכר אל תשת אתה ובניך בבאכם אל אהל מועד" וכו'. קצף משה בדבר שעיר החטאת שלא נאכלה במקום הקדש ותשובת אהרן: "ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'?" וישמע משה וייטב בעיניו. וי' ט' י'; במ' ג' ד'; ס"ע ז.

[...]. גיטין ס. ולפי רש"י שם: שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, אלו הן: פרשת כהנים, וי' כ"א ומסתבר שגם כ"ב; פרשת לויים, במ' ח' ה—ה—כו; ויש אומרים: במ' י"ח כה—לב או כא—לב; פרשת טמאים, במ' ט' ו—י"ד (פסח שני), אבל פרשה זו שנויה פס'ו במחלוקת: לפי רבנן (וכפי שמסיקה הגמרא) נאמרה בער"פ ולפי רשב"ג ברא"ח ניסן, ולפיכך דעת החוססות שם היא, שבפרשת טמאים הכונה היא לפרשת וי' כ"ב; פרשת שלוח טמאים, במ' ה' א—ד; פרשת אחרי מות, וי' ט"ז; פרשת שתויי יין, וי' ח' יא; פרשת נרות, במ' ח' א—ד (ובני' כ"ד א—ד אומר

ולא שרתה שכינה על ידו; ושם עוד: וכסבור שלו היא (הכהונה הגדולה), בו' אמר לו: לא שלך היא אלא של אהרן אחיך. עין ביתמ"ז ט"ו בניסן].

[...]. א' בחדש הראשון (ניסן). משה הקים את המשכן וסדר בו' כל כליו, העלה את הנרות והקטיר קטרת והקריב עולה ומנחה וכו'. ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן. ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכו'. ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם וכו'. שם מ' — לה.

[ב'חמ"ט—ביתפית. זב"קית: ימי אהל מועד שבמדבר ל"ט שנה. שנה א' (ליציאת מצרים) עשה משה את המשכן, שנה ב' הוקם המשכן; ועין לעיל ערך ז' בסיון—יז בתמוז].

[...]. א' בניסן, א' בשבת]. ויהי ביום השמיני [שמיני למלואים, וההוכחות לכך בתנ"כ מובא ביי"ש תק"כ: ח' למנין (ימי המלואים) או ח' לחדש? כשהוא אומר בפרשה הקודמת. ח' לג: "כי שבעה ימים ימלא את ירכם" הרי שמיני למנין. ועוד: משם מ' יז ידוע כי המשכן הוקם ברא"ח. יכול הוקם המשכן ברא"ח ושרתה השכינה בח' בחדש? תלמוד לומר, במ' ט' טו: "וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן", מלמד שביום שהוקם המשכן בו ביום שרתה שכינה בו; משבא אהרן ושמש בבגדי כהונה גדולה שרתה שכינה על ידו. — מגלה י: אותו יום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ] קרא משה לאהרן ולבניו ולוקני ישראל. מצות הקרבת חטאת ועולה בידי אהרן וחטאת ועולה ושלמים מאת בני ישראל, "כי היום ה' נראה אליכם". סדר הקרבת הקרבנות בידי אהרן ובניו. ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם ויבא כבוד

ברשותך. ואתה יושב ואומר הלכה משמו של בשר ודם? אמר לו הקב"ה וכו'. אמר לו משה: יהי רצון שיצא (ר' אליעזר) מחלצו. אמר לו הקב"ה: חייך שהוא מחלצו, הה"ד, שמי ייח"ד: "ושם האחד (מבני משה) אליעזר", אותו המיוחד אליעזר.

י"ש חקת תשנ"ט מפרש את כל הנאמר בפרה אדומה על האומות מצרים, בבל, מדי, יון, ישראל, נבוכדנאצר, צדקיהו, חרבן ירושלים ושריפת המקדש.

— שבת פ"ו ט"ז ע"ז: אותו היום (א' בניסן ב'תמ"ט) נטל עשר עטרות: ראשון למעשה בראשית (א' בשבת), א' לנשיאים (עין בערכים הסמוכים), א' לכהונה, א' לעבודה, א' לירידת האש, א' לאכילת קדשים, א' לשכון שכניה, א' לברך את ישראל, א' לאסור הבמות, א' לחדשים].

[—.—.—]. "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר" וכו': פרטי החקים של הקרבת קרבנות, זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני".

וי"א—ז.

ה ע ר ה: זמן אמירת הפרשיות האלה לא פורש; בראשיתו נאמר, מאהל מועד, ולפי סדר הפרשיות הן באות לאתר פרשת הקמת המשכן בסוף שמות, הינו ביום א' בניסן, לפני מעשי יסו המלואים שבפרקים ויק' מת' והלאה; אבל קהלת' א' לא (והמקור במבילתא) אומר על ויק' פ' א': "ויהי ביום השמיני" וכו'—זה היה ראוי להיות תחלת הספר (הכהונה היא כנראה לספר ויקרא), ולמה נכתב כאן? שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ומטעם זה סדרנו פרשיות א'—ז' פה.

[וי' ב'י"ד: "ואם תקריב מנחת בכורים— תו"כ: עתידה מנחת בכורים לפסוק ולחזור. וכן הוא אומר, במ' ל"ד ד': "ואם יהיה היובל"—עתיד היובל לפסוק ולחזור].
[—.—.—]. ויהי [תנ' נשא טז: כל מקום

רש"י: זו פרשת מצות הנרות); פרשת פרה אדומה, במ' י"ט (ועין להלן י"ד בניסן).

לפרשת אחרי מות—י"ט תקעט בשם תו"כ: כל הפרשה אמורה על הסדר משום שהיא מסתימת, ט"ז לד': "ויעש כאשר צוה ה' את משה".

ט"ז ב': "בכל עת"—פסיק כז': עת' פה משמעה שעה; בכל עת'—בכל שעה. אבל יש לעת' עוד משמעויות אחרות; עין בערך, עת' לפי המפתח.

שם ג': "בזאת יבא אהרן"—י"ש אחרי תקעא: בזאת' מנינו ת"י, רמז לימי בית ראשון שעמד ת"י שנה ושמשו בו באמונה ח' כהנים גדולים מבני אהרן.

לפרשת נרות—במ' ח' ב': "בהעלותך את

הנרות וכו' שבעת הנרות"—י"ש תחלת בהעלותך: למה ז' נרות? כנגד ז' כוכבי לכת: חנכ"ל שצ"ם (ר"ת: חמה, נוגה, כוכב, לבנה, שבתאי, צדק, מאדים; וע"ד תנועת הכוכבים האלה והשעות המכוונות להם עין פ"א פרקי ר' ז', ברייתא רשמיאל, ברייתא דמולות, רש"י שבת קכט ועירובין נו. ורש"י ותוספות שם): דבר אחר: כנגד ז' ימי בראשית.

לפרשת פרה—פרה ג' ה': ומי עשאן (את הפרות האדומות)? הראשונה עשה משה, והשניה עשה עזרא, וחמש מעזרא ואילך, דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: ז' מעזרא ואילך: שמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול עשו ב' ב', אליהוני בן הקוף וחנמאל המצרי וישמעאל בן פיאבי עשו אחת אחת. ועין תוספתא פרה ב'. בי"ש תסא מספר על הלך שראה את יהושע בן פרוחיה שורף פרה אדמה.

פסיק' ד': בשעה שעלה משה לשמי מרום שמע קולו של הקב"ה שהוא יושב ועוסק בפרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה: "ר' אליעזר אומר: עגלה בת שנתה, פרה בת שתים" (משנה תחלת פרה). אמר משה: רבוש"ע, העליונים והתחתונים

שביום זה נברא העולם.

שם יג: „קצרת כסף אחת שלשים ומאה משקלה“— י"ש תשיד בשם ילמדנו: בזכות יהודיע הכהן שחדש את הקרבנות שבטלו בימי עתליה ומת בן ק"ל. עין ג'ס"ב. שם טו: „כבש אחד בן שנתו“— במ"ד י"ג יב: שנה של עצמו ולא שנה של מנין עולם.

שם יז: „אילים ה' עתודים ה' כבשים בני שנה ה'“— במ"ד י"ג יג: הרי ט"ו כנגד ט"ו מלכים שהיו מן רחבעם ועד צדקיהו מלך בן מלך. — על פי האמת י"ט הם (אם מן ועד בכלל), אלא שאינו מונה את אחוזהו שמלך שנה אחת, אמון ב' שנים, יהואחז ויויכין כל אחד ג' חרשים; או שהוא מונה רק מלך בן מלך, ואת צדקיהו לאחר יאשיהו, ומצא שהוא ט"ו מן רחבעם, ולא מן בכלל.

שם פה: „אלפים וארבע מאות“— עין ב'שפ"ח. — שם פו: „כפות זהב שתיים עשרה“— במ"ד י"ד כט: (בין השאר) כנגד י"ב מזלות וכנגד י"ב חדשים לחמה וי"ב חדשים ללבנה וכו'. ועין במ"ד י"ג וי"ד המון דרושים אחרים על המספרים שבפרשת במ"ד.

זאת חנכת המזבח אחרי המשח אותו. ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים וידבר אליו. במ"ד [— ב' בניסן, ב' בשבת, ס"ע וירר מגלה ג' וז ב' בניסן שרף אלעזר הכהן סרת חטאת (פרה אדומה) והזו כל ישראל ושנו. (פרשת פרה אדומה, במ"ד י"ט, היא אחת מח' הפרשיות שנאמרו ביום שהוקם המשכן; עין לעיל). ורש"י במ"ד א לפי ספרי (י"ש תשי"ב): בשני נשרפה הפרה, בשלישי הזו הזיה ראשונה ובשביעי (ברביעי) גלחו (הלוים)].

[—]. י"ד בניסן. מצות ה' [לרבנן: בי"ד בניסן, ולרשב"ג: בר"ח ניסן; עין פס"ו ותוספות שם „שנאמר“ ו„ממאי“] לעשות את

שהוא אומר, ויהי דבר חדש הוא; ולפי דעה אחרת: דבר שהיה נפסק להרבה ימים וחזר לכמות שהיה] ביום כלות משה להקים את המשכן וכו' ויקריבו נשיאי ישראל וכו' הם נשיאי המטות וכו' את קרבנם לפני ה': שש עגלות צב ושני עשר בקר וכו' ויקריבו אותם לפני המשכן. מצות ה': קח מאתם והיו לעבוד את עבודת אהל מועד ונתתה אותם אל הלויים וכו'. [במ"ד נשא י"ב כג: הפרים היו קנמים עד שגזבוהו ונקרבו (לפי דעות שונות) במשכן גלגל או במשכן נוב או במשכן גבעון או בבית העולמים (הבית הראשון, כלומר: יותר מת"פ שנה); ובשם ר"מ: עד עכשו הן העגלות והפרות קנמות ולא הוממו ולא הזקינו ולא הטריפו ולא נשרבו]. ויאמר ה' אל משה: נשיא אחד ליום וכו' יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח;

[— א'— י"ב בניסן]. הקרבת קרבנות י"ב נשיאי ישראל, איש איש ביומו. במ"ד— סדר השבטים פה הוא לא לפי זמן לידתם של בני יעקב, כי אם: יהודה, יששכר, זבולון, ראובן, שמעון, גד, אפרים, מנשה, בנימין, דן, אשר, נפתלי, ביחס לאפרים ומנשה [תנ"י ויחי: אפרים ביום ז' ומנשה ביום ח' בהתאם לברכת יעקב שעשה אפרים ראשון למנשה, ב"י מ"ח יט. ולפי תנ"י נשא כח זכה שבט אפרים שקרבנו ידחה את השבת בזכות יהושע שהקדיש לה' את כל שלל יריחו שכבשה בשבת, יהו"ד יז— יט כד; וגם בזכות יוסף ששמר את השבת עד שלא נתנה, עין ב'רל"ז. — ועין שמ"ר א' ו הטעמים, מדוע אין סדר קבוע בכל מקום למנין השבטים.

במ"ד י"ב: „ויהי ביום הראשון“— במ"ד י"ג ה: מן היום הראשון שברא הקב"ה את העולם נתאזה לדור עם בריותיו בתחתונים וכו' לא עשה כן אלא כיון שהוקם המשכן וכו' אמר הקב"ה: יקחב

2449

בית מ"ט לאדם

77

זמנים

עשה כן לכל גוי". משל למלך שנשא אשה ראשונה לא כתב לה כתבה, גרשה לא כתב לה גט, וכן לשניה וכן לשלישית. לזמן ראה עניה יתומה אחת בת טובי צנועה במעשיה וכשרה; בקש לישא אותה, אמר לשושבינו: זו אני רוצה לישא ואיני נוהג, בה כראשונות, זו בת מלכים וכו' אכתוב לה כתובה באיזה יום, באיזו שנה, באיזה חדש, בכמה לחדש, באיזו אפטיא, כשם שכתוב באסתר, אסתר ב' טו: "ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא ה'דש סבת בשנת שבע למלכותו". ברא הקביה לדור המבול ולדור הפלגה ולסדומים ולמצרים ולא כתב אימתי בראם ואימתי העבירם אלא ב' ד' יא: "ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה" וכו' וכן לכלן. כיון שעמדו ישראל אמר לו הקביה למשה: איני נוהג בהם כראשונים, שאלה בני אברהם יצחק ויעקב. לכך כתוב באיזה חדש, בכמה לחדש, באיזה יום, באיזה שבוע, באיזו אפטיא (מנין), באיזו מדינה רוממתי קרנם וכתבתי להם תלוי ראש; לכך נאמר: במדבר סיני' הרי אפרכיה, באהל מועד' הרי המדינה, באחד לחדש' הרי יום, בשנה השנית' הרי שנה, באיזה חדש? לחדש השני', הרי נכתבה אפטיא שלהן, לקים מה שנאמר, תה' קמ"ח יד: "וירם קרן לעמו". מצות ה' על מפקד העם במדבר סיני. נפקדו: כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל – 603.550 (חוק ממטה לוי). [עין נספח ה, ששם הובאה, לפי במ"ר א' ה, הוכחה ממפקד זה, כי אפילו במקום שהתורה מונה בפרוש את השנה ליציאת מצרים, היא מונה את תחלת השנה לא מניסן כי אם מתשרין]. הפקדת הלויים על המשכן וכליו. סדר חנית המסות, צבאותיהם ודגליהם סביב לאהל מועד וסדר נסיעתם. מפקד בני

הפסח במועדו. ויעשו את הפסח ב"ד בראשון בין הערבים [ס"ע: ויום השבת היה. – רש"י בשם ספרי: כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד]. שאלת אנשים טמאים לנפש אדם שלא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא. תשובת ה' בחדש השני (איר) ב"ד יום בין הערבים יעשו אותו וכו'. במ"ט א' – יד. [ספרי ווטא (י"ש תשכ), לפי גזרה שוה מ, במדבר סיני', במ"א א' וט' א, מסיק כי פרשה זו נאמרה באהל מועד, ומוסיף: מאהל מועד נאמרו כל המצוות, מאהל מועד נאמר לו למשוח המשכן, להעמיד את האהל, שמ' מ' א – טו; לשרוף את הפרה, במ' י"ט: מאהל מועד נאמרו לו כל הטומאות והטהרות. לפי ספרי (שם) יוצא, כי פרשה זו נאמרה ב"ד בניסן, שכן הוא אומר: "שהרי להם י"א חדשים שהיו חונים לפני הר סיני" (עין ביתמה ט"ז באיר). ופרשה זו באה ללמד לא רק שאין מוקדם ומאוחר בתורה, כי במ"א א' נאמר "באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים" ופה, "בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון", אלא שאין מוקדם ומאוחר בפסוק ושהיו מונין מיציאתן ממצרים.

במ"ט ד': "וידבר משה אל בני ישראל לעשות הפסח" – י"ש תשכ: אמר להם: שמרו את הפסח בזמנו נמצאו מועדות כתקונן. דבר אחר: מלמד ששמע פרשה זו מסיני ואמרה להם וחזר ושנאה להם בשעת המעשה וכו'].

[–]. א' לחדש השני (איר), וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר: שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם" וכו' (במ"א א' ב). [י"ש תרפ: מגיד שמונין שנים ליציאת מצרים. – ה"ב במ"ה ויען פסיק ה: זהו שאמר הכתוב, תה' קמ"ז ב: "לא

אתם נוסעים, מיד היו ישראל מוציאים את בהמתם ומתקנים את כליהם לצאת].—מצות ה' למשה לעשות שת' חצוצרות למקרא העדה ולמסע המחנות, וגם בעת מלחמה, וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות וכו'. במ"ט טו—י"י.

ה ע ר ה: פרשיות אלה לא פורש זמן אמירתן, אבל יש בהן משום הכנות למסע, והן באות לפני פרשת מסע בניו ממדבר סיני, במ"י יא והלאה, ולכן סדרגון פה, היינו שעתה הוריע משה לישראל מה שאמר לו ה' בהר סיני, אם כי לא מצאנו לכך סמך בשום מקום.

[—]. כ' בחדש השני (איר) בשנה השנית. ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני, וישכן הענן במדבר פארן, [ס"ע ה: נמצאו עושיין במדבר סיני י"ב חדש חסר עשרה ימים; עין ב'תמ"ח א' בסיון]. סדר מסע דגלי המטות. במ"י יא—כה; דב' א' ו—ה.

[—]. משה אומר לחובב (ליתרו) חותנו: נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם, לכה אתנו והטבנו לך וכו'. חובב: לא אלך, כי אם אל ארצי וא' מולדתי אלך. משה: אל נא תעזוב אותנו וכו'. במ"י כט—לג. וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו. שמי י"ח כו [ועין רש"י שם ויג, שלפני סדרנו ענין בואו ושלוחו של יתרו (עין ב'תמ"ח א' בסיון יתרו וב'תמ"ט י"א בתשרי); ואולם בי"ש רע"ב בשם תנחומא (ואינו בתנחומא שלנו) אמור, כי משה שלח את חותנו לפני מתן תורה, שלא יראה יתרו את מתן התורה. — לפי רש"י בשם מכלתא וספרי ולפי שמו"ר כ"ז וזתני יתרו ד גקרא יתרו בז' שמות: רעואל, שמי ב' ית (ולפי דעה אחרת רעואל הוא אבי יתרו); ית, שמי ד' ית; יתרו, שם ועוד הרבה (ו נוספה לו לאחר שנתגייר); חובב, במ"י כט (ושם אין הכרע אם חובב או רעואל היה חותן משה), שופ' ד' יא ("חובב חותן משה")

לוי, גרשון קהת ומררי, כל זכר מבן חדש ומעלה: בכללם 22.000 ובפרטם 22.300 [ועין בכורות ה. — במ"ד ג' ח: מרוב חבה מנאם מבן חודש; ולא מבן יום שאינו בן ק"מא]. מפקד כל בכור זכר לבני ישראל מבן חודש ומעלה 22.273. פדיון הבכורים, תפקידי בני קהת בנסוע המחנה, וכן בני גרשון ובני מררי, כלם מבן ל' שנה ומעלה ועד בן נ' שנה כל הבא לצבא לעבודה באהל מועד, — 8500 איש. במ"א ד'. [בדבר שנות עבודת הלויים, חולין כד: כתוב אחד, במ"ד מ' אומר: "מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה", וכתוב אחר, במ"ד כד, אומר: "מבן חמש ועשרים שנה ומעלה" — אי אפשר לומר ל' שכבר נאמר כ"ה, ואי אפשר לומר כ"ה שכבר נאמר ל'; הא כיצד? כ"ה ללמוד ול' לעבודה. מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו ה' שנים טוב אינו רואה, ר' יוסי אומר: ג' שנים (וראה מדניאל וחבריו) שנאמר, דב' א' ד' ה: "ולגדלם שנים שלש", וללמדם ספר ולשון כשדים; והגמרא מסיקה, שמשם אין ראייה, משום שלשון כשדים היא קלה, אבל גם מעבודת הלויים אין ראייה, משום שהיא קשה ביותר. — ועין במ"ד ר' ה' ו' ע"ד מנין בני קהת ובני גרשון].

[—]. י"ד באייר. ס"ע ה: שחטו טמאי נפש פסח שני; עין לעיל י"ד בניסן]. [—]. וביום הקים את המשכן [שבועות טו: ביום מקימו, בלילה אין מקימו; אין בנין בית המקדש בלילה] כסה אותו הענן ומראהו אש לילה. וכל זמן שכסה הענן את המשכן, אם מערב עד בקר, או יומם ולילה, או יומים או חדש או ימים רבים, היו בני ישראל חונים, ובהעלות הענן היו נוסעים; על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו [י"ש סוף פקודי: משה היה אומר להם מבערב: בהשכמה

בשר; וזכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וכו'. מצות ה': התקדשו למחר ואכלתם בשר וכו' לא יום תאכלו ולא יומים וכו' עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם [ירד מ"ק ב' א': אין נדוי פחות מל' יום. — מגלה ה': מנין שאין מחשבין שעות לחדשים, שנאמר, עד חדש ימים' — ימים אתה מחשב לחדשים ואי אתה מחשב שעות לחדשים] וכו' היד ה' תקצר? אספת שבעים איש [יש תשלו: כנגד ע' ימים טובים; עין ב'רנ"ה חנוט יעקב] סביבות האהל; ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו [רש"י בשם ספרי: לא נתנבאו אלא אותו היום לבד, ואונקלוס תרגם: ולא פסקין, שלא פסקה נבואה מהם]. אלדד ומידד מתנבאים במחנה [תנ"י בעלותך יב': על מפלתו של גוג; ויש אומרים היו מתנבאים ואומרים: משה ימות במדבר ויהושע מכניס את ישראל לארץ]. וירץ הנער [שם: גרשם בן משה] ויגד למשה. יהושע: אדוני משה, כָּלֵאָם! משה: ומי יתן כל עם ה' נביאים. ורוח נסע מאת ה' ויגזו שְׁפוּיִם מן הים וכו';

[כ' באיר—כ' בסיון]. כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת אספו העם את השלו וכו'. הבשר עודנו בין שְׁנֵיהֶם [יומא עה: ולעיל אמור: „עד חדש ימים“, הא כיצד? בינונים לאלתר מתו; רשעים מצטערין והולכין עד חדש ימים] וכו' ויך ה' בעם מכה רבה מאד. ויקרא את שם המקום קברות התאוה. במ"א א—לד; דב' ט' כב.

[— ס"ע יב': מת נחשון בן עמינדב; לפי הגר"א בקברות התאוה].

ב א ו ר : לפי ס"ע נכללים ג' הימים שנשטו מחר ה' כחודש ששהו בקברות התאוה; ולפי תענית כט. הם נמנים לחוד, ותמנו באותה שנה עשו מלא. בן ל' יום. והחשבון הוא לכון את שיבת המרגלים ביום ה כאב, כדלקמן.

חבר וקיני, שם: וחבר הקיני נפרד מקין מבני חובב חותן משה, וכפי הנראה מתפרשים שני השמות האלה כשמות כל המשפחה; פוטיאל, שם ר' כה: „ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה“, ועין סוטה מג. וב"ב קט, וגם שם זה מתפרש כשם המשפחה. ולפי זה תנ"י ויקהל ח ומקורות אחרים: ראה מה כתיב בבני יתרו, דהיי"א ב' גה: „ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וכו' המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב“, ורכב הוא אבי יהונדב, ירמ' ל"ה: בני יתרו היו יושבים בלשכת הגזית וכל ישראל שומעים הלכה מפיהם, וזכו לרוח הקדש].

[— כ"ב באיר]. ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וכו' [רש"י לפי ספרי: דרך ג' ימים הלכו ביום אחד, שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד]. במ"ג—לו. [שבת קט"ז: פרשה זו (במ"ג) לה לז: „ויהי בנסוע הארון“ וכו'] עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה (עין שם) לומר שאין זה מקומה, ועתידה פרשה זו שתִּעָקַר מכאן ותִּקְתַּב במקומה בפרשת דגלים (במ"ב); ולפי דעת רבי מקומה של פרשה זו אמנם פה, והסמנים המיוחדים באים להראות, כי שני פסוקים אלה הם ספר חשוב בפני עצמו. כלומר שספר במדבר מחולק לג' ספרים: א—י"ג, ב' י"ג, ג' י"ג—ל"ו. ולפי זה יש בתורה ז' ספרים; וזה רמזו במשלי ט' א: „חצבה עמודיה שבעה“—אלו ז' ספרי תורה. — ועין לכל הענין הזה יש תשכו ותשכט]. ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברות התאוה [הגר"א: היא היתה במדבר פארן]. במ"ג ל"ג טו. התאוונות העם. וישמע ה' ויחר אפו ותבער בהם אש ה' ותאכל בקצה המחנה [עין ביתמ"ח ה' בסיון]. ויקרא שם המקום ההוא תבערה וכו'. והאספסוף אשר בקרבו התאוה תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו: מי יאכילנו

ואדם מהלך ביום י' פרסאות, אם כן מדרום לצפון מ' יום, ואיך עברו את הארץ לארכה ולרחבה במ' יום? אלא שידע הקבי"ה שהם עתידין לדבר לשון הרע על הארץ והוא עתיד לגזור עליהם שנים של צרה יום לשנה, וקפץ לפניהם את הדרך, כדי לקצר צרותיהם];

[... ח' באב, א' בשבת]. שיבת המרגלים אל מדבר פארן קדשה מקץ מ' יום ותשובתם: הארץ זבת חלב ודבש וכו', אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד וכו'. והיס כלב את העם ויאמר: עלה נעלה וירשנו אותה, כי יכול נוכל לה. ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא [ליל ט' באב. אמר להם הקב"ה: אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות] וכו'. דין ודברים בין ה' ובין משה וגזרת ה': במדבר הזה יפלו פגריכם וכו' מבין עשרים שנה ומעלה [רש"י שבת פט: מכאן שפחות מבין כ' אינו בר עונשין; ועין במ"ד ט"ז י"ד] וכו' כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון וכו' ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה וכו' במספר הימים אשר תרתם את הארץ יום לשנה יום לשנה וכו'. וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'. [משנה ס"ג י"ג: מרגלים אין להם חלק לעולם הבא. - דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב לדברי ר' עקיבא; ולדברי ר' אליעזר באין הן לעוה"ב. ס"ג ק]. ויתאבלו העם מאד;

[... ט' באב, ב' בשבת]. וישכימו בבקר ויעלו על ראש ההר לאמר: הננו ועלינו וכו' כי חטאנו. משה: אל תעלו וכו'. ויעפילו לעלות אל ראש ההר וכו' וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום ויכתום עד החרמה. [בט' באב נגזר על אבותינו שלא יפנסו לארץ].

במ' י"ג י"ד, ל"ב ח' - י"ג דב' א' - כ"ב - מה: ט' כג כז;

ועין רש"י דב' א' ב על הכתוב: "אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע". [... כ"א - כ"ז בסיון]. מקברות התאוה

נסעו העם חצרות. במ' י"א להו' ל"ג י"ה. ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכושית אשר לקח וכו'. תוכחת ה': לא כן עבדי משה, בכל ביתי נאמן הוא. פה אל פה אדבר בו וכו', ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה? והנה מרים מצורעת כשלבג. הלא תפלם שבעת ימים [ירר מ"ק ז' א: אין נזיפה פחותה מז' ימים] ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרים [משנה סוטה א' ט: מרים המתינה למשה שעה אחת, שנאמר, שם ב' ד: "ותתצב אחותו מרחוק", לפיכך נתעכבו לה ישראל ז' ימים]; [... כ"ח בסיון]. ואחר נסעו העם

מחצרות ויחנו במדבר פארן [הגרי"א: במקום אחר שבמדבר פארן]. במ' י"ב; ל"ג י"ה, דב' א' יט - כא.

[... כ"ט בסיון, ד' בשבת]. לפי מצות ה' שלח משה ממדבר פארן י"ב איש מראשי בני ישראל, איש אחד איש אחד למטה לתור את ארץ כנען [י"ש תשמ"ב: מה ראה כנען להזכר כאן? אלא ראה הקב"ה שאין לישראל זכות שיכנסו לארץ (שכן אמור, דב' ט' ה): "לא בצדקתך וכו' אתה בא לרשת את ארצם, כי ברשעת הגוים האלה", נזכר ליצחק שנולד לאברהם בן ק' שנה ושרה בת צ' שנה, וכנען בגימטריה ק"צ]. במרגלים היה הושע בן נון למטה אפרים, ומשה קרא לו יהושע; והימים ימי בכורי ענבים [תנ' שלח ו: מכאן אמרו: אין תקופת תמוז בלא תאנים וענבים];

[... כ"ט בסיון - ח' באב]. מ' יום שתרה השליחים את הארץ [תמוז באותה שנה עשו מלא, והרי ב' ימים של סיון, ל' של תמוז וח' של אב. - רש"י לפי תנ' שלח ו: ארץ ישראל היא ת' פרסה על ת' פרסה,

ס"ע ה; העניית כט...

[... ס"ע ה: אחר מרגלים היתה מחלקתו של קרח ובליעזר]. קרח ועדתו נקהלו על משה ועל אהרן: רב לכם כי כל העדה כלם קדושים קריאי מועד [סנ' קי: שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים] וכו' ומדוע תתנשאו, על קהל ה' ? משה ומתן בין משה ובין קרח ועדתו. משה אל קרח: אתה וכל עדתך היו לפני ה' אתה והם ואהרן מחר, וקחו איש מחתתו חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו וכו'. ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש, וירדו וכו' חיים שאולה וכו'.

[במ' ט"ו ה: (משה אל קרח ועדתו): „בקר ויודע ה' את אשר לו" - י"ש קרח השנ: כך אמר להם: גבולות חלק הקב"ה בעולמו, כתיב, ברא' ד ה: „ויבדל אלהים בין האור ובין החושך וכו' ויהי ערב ויהי בקר"; כך הבדיל ישראל מן האומות וכך הבדיל את אהרן, אם יכולים אתם לערוב יום בלילה ולבטל אותה הבדלה שהבדיל הקב"ה, כך אתם יכולים לבטל הבדלה זו.

במ"ר י"ח ו: קרח שפקח היה מה ראה לשטות זו? אלא עינו הטעתו; ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו: שמואל (דה"א ו' יח-כג) ששקול כמשה ואהרן (לפי תה צ"ט ו); כ"ד משמרות עומדות מבני בניו שלכם מתנבאים ברוח הקדש (דה"א כ"ה). אמר: אפשר הגדולה הזו עתידה לעמד ממני ואני אדום? ולא ראה יפה, לפי שבניו עשו תשובה ועומדין מהן. תנ' קרח ג: כמה קשה המחלוקת, שבת דין של מעלה אין קונסין אלא מבן כ' שנה ומעלה ובי"ד של כטה מבן י"ג. ובמחלוקת של קרח תינוקות בני יומן נשרפו ונבלעו בשאול תחתית: „ונשיהם ובניהם וטפם" (כז).

כ"ב ע"ד: רבה בר חנה ראה את המקום ששם נבלעו קרח ועדתו: שני בקיעים באדמה ועשן יוצא משם וכו' והקשיב משם קול קורא: משה ותורתו אמת והם בדאים וכו'. כל ל' יום (רש"י: ראש חדש) גיהנם מחזירה אותם לשם וכו'. משנה ס"ג י"ג: עדת קרח אינה עתידה לעלות לפני ר' עקיבא; ולפי ר' אליעזר עתידין לעלות].

[...] תלוונות עדת בני ישראל ממחרת על משה ועל אהרן: אתם המתם את עם ה' וכו'. מגפה בעם שבה מתו 14.700 איש מלבד המתים על דבר קרח. - מצות ה' להניח י"ב מטות של י"ב הנשיאים לפני ה' באהל העדות. והי ממחרת וכו' והנה פרח משה אהרן לבית לוי וכו'. מצות ה' לאהרן על כהונתו ועל תפקיד שבט לוי ועל התרומות לבני אהרן והמעשר צ"נים ומעשר מן המעשר לאהרן. במ' ט"ו - י"ח; כו ט - י"א; דב' י"ח ט; י"א ה. [במ' י"ח טו: „ופדויו מבן חדש תפדה" - שבת קלה: מכאן כל ששה ל' יום באדם אינו נפל; ח' ימים בבהמה אינו נפל, שנאמר, וי' כ"ב כו: „ומיום השמיני והאלה ירצה לקרבן"].

[...] מגלת העניית: ז' (ויש גירסה: י"ז). כאלול מתו מוציאי דבת הארץ רעה במגפה. ועין לעיל ח' באב]. [ב'תמ"ט - בית'פ"ו]. והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה. דב' ב' יד. נדודי ישראל בל"ח השנים האלה. דב' א' מו - ב' סו. - תנ' חוקת יט: נחל זרד לא היה אלא מלוא זרת ול"ח שנה נשתהו לעברו. - ס"ע ה: י"ט שנה היו חזורין ומסורפין וי"ט שנה ישבו בקדש ברנע. נמצאו כל המסעות מ"ב מסעות. רש"י במ' ל"ג א: צא מהם י"ד (במ' ל"ג ג - יח) שכלם היו בשנה ראשונה קודם גזרה... ועוד הוציא משם ח' מסעות

מדויק בהחלט, ואין ממנו שום ראייה לכלל שקבע הגר"א, ואמנם כלל זה אינו מתאמת גם משום מקום אחר. ואין שום ראייה לכך ממה שאמרנו (רי"ה ט), שיום אחד וחדש אחד בשנה חשוב שנה, כי שם לא עסקינו בחשוב השנה לעבר, וע"ש. — והנ"י יעבץ כתב, שלי"ח שנה הג"ל חסרות ד' חדשים, ואיני יודע לעטר על חשבוננו.

[פסיק'ה: ל"ח שנה שהיה כעס. על ישראל.]

רש"י ויק' א' א לפי תענית ל זב"ב קבא: כל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים, מן המרגלים ואילך, לא נתיחד הדבור עם משה. והראיה מדב' ב' טז יז: „ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם וידבר ה' אלי לאמר". ועין רש"י ב"ב ס"ט.

לפי איכה רבתי, פתיחתא ל' ג: בליל ט' באב בכל שנה מ' השנה מתו ט"ו אלף ופרוטרוט (ועל כרחק הכונה היא לא למ' כי אם לל"ח השנה האלה). ועין שם ותענית ל זב"ב קבא. „יום שכלו בו מתי מדבר" פרושי רש"י, רשב"ם ותוספות: ועין ב'תפ"ז ט"ו באב; ב'תפ"ח מפקד בניי וי"א בניסן].

[ב'תנ"ה. תקופת בני קרח. יוצרי פרקי התהלים הרשומים על שמם (עין בנספח „כתבי הקדש", כתובים א). לפי ב"ר צ"ט א: אתה מוצא שקודם לת"ע שנה (כלומר: ת"ע שנה קודם שנבנה ביהמ"ק, והוא נבנה ת"פ שנה אחרי יציאת מצרים, ואם כן זמן זה מכוון ל'י שנים אחר יציאת מצרים) בני קרח מתנבאין על ביהמ"ק שהוא עתיד להיות בתוך חלקו של בנימין. הה"ד תהלים פ"ד ג: „נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'". [ב'תפ"ד]. „סיוח מלך האמרי נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון" וכו'. במ' כ"א כו—ל' סה"י. [ב'תפ"ז א] בחדש הראשון (ניסן) [הוא סוף שנת ל"ט ליציאת מצרים, שזמנה ט"ו בניסן. אבל ס"ע חושב שנת

שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת מ' (במ' ל"ג מא—מט), נמצא שכל ל"ח שנה לא נסעו אלא כ' מסעות (שם יט—לז)] — ולמנין המסעות ושמות מקומות ההגיות עין שמי"ב לו, י"ג מ"ז, י"ד, ט"ז מכב, ט"ז א, י"ז, י"ח ה, י"ט א ב, מ' לד; ל"ח; במ' א' ט' אה טו—כג, י' מיא, י"א ג לד, לה, י"ב טו טז, י"ג כא—כו, י"ד כה—מה, כ' א יד—כט, כ"א, כ"ב א ה לו—לט מא, כ"ג יד כה, כ"ה א ב טו, כ"ז סג, כ"ז יב—יד, י"א—ל"ה, ל"ו יג, דב' א—ג, ד' ממא, י' י' י"א, כ"ג—כה ומכט, כ"ז, כ"ט ד—ה, ל"ב ממו, ל"ד.

ה ע ר ה: הגר"א בפרושו לסיע על ל"ח שנה הג"ל אומר: „כלל גדול הוא בכל מקום שנכנס אפילו חדש אחד בשנה חושב אותה שנה לעבר, כמו כאן שהיו מ' שנה במדבר, ולא נכנס בשנה השנית רק ג' חדשים, הרי משבאו לקדש ברנע עד שבאו לנחל זרד ל"ח שנה ומ' חדשים. ואינו חושב רק ל"ח שנה, ע"כ כיון שנכנס בשנה חושב אותה שנה לעברי. חוץ מאי הדיוק „משבאו וכו' עד שבאו", במקום „הלכנו עד אשר עברנו" מוכח מכאן, שלפי הגר"א עברו נחל זרד בסוף שנת מ', הינו עם כניסת ישראל לארץ ישראל, ואינו, כי לפי הכתובים למן במ' כ"א יב („ויחננו בנחל זרד, משם נסעו וכו') ודב' ב' יד נראה ברור, שעוד עברו כמה חדשים למן עברם נחל זרד עד סוף שנת מ'; ולפי ס"ע עברו את נחל זרד ימים מספר (הינו י"ב מסעות) לאחר שמת אהרן בא' באב שנת מ', הינו ח' חדשים קודם כניסתם לארץ; הרי שגם לפי חשבון הגר"א, שחושב כפי הנראה את ביאתם לקדש בסוף סיון של שנת ב', לא נמצא מביאתם לקדש עד עברם נחל זרד אלא ל"ח שנה וחדש או חדש וחצי ולא מ' חדשים. ואולם זמן ביאתם לקדש לא פורש; לפי רש"י דב' א' ב גשלתו המרגלים בכ"ט בסיון סקדש ברנע (וכן נאמר בפרוש יהו' י"ד ז), ואלו לפי רש"י במ' ל"ג א נשלחו המרגלים מרחמה, וכפי הנראה גם פה וגם שם הכונה למקום במדבר פארן בסביבת קדש. בתורה לא נאמר אלא שהמרגלים שבו מתוך את הארץ „אל מדבר פארן קדשה" (במ' י"ג כו). כמו כן לא פורש זמן יציאתם הראשונה מקדש, והלא זה הוא העקר לפי משמעות המלים „אשר הלכנו מקדש", וזה לא היה בכל אופן אלא לאחר ששבו המרגלים [בת' באב], וכפי הנראה יום או יומים לאחריו, וכפי שראינו לעיל, עברו באותו זמן בערך באב את נחל זרד לאחר ל"ח שנה. נמצא, שהמספר ל"ח שנה המפורש בתורה הוא

צאו לחפור; והן יוצאין וחופרין להן קברות וישנים, ובשחר היו עומדין ומוצאין עצמן חסרים ט"ו אלף ופרוטרוט (תנ"ק"ג: ט"ו אלף ומ"ה), ובשנה האחרונה עשו כן ועמדו ומצאו עצמן שלמים; אמרו: אולי טעינו בחשבון? וכן ב' באב ובי"א ובי"ב ובי"ג ובי"ד ובט"ו. כיון שנתמלא אור הירח אמרו: דומה שבטל הקב"ה אותה הגזרה הקשה, ועמדו ועשו יום טוב. ועין: תענית ל' ורש"י שם: בתמ"ט ח' באב; בתמ"ט—בתפ"ו].

[—]. מלחמת הכנעני מלך ערד בישראל, תבוסתם ונצחונם בחרמה—ויסעו מהר ההר ותקצר נפש העם בדרך וכו': אין לחם ואין מים וכו'. מיתת עם רב מישראל מנשיכת הנחשים השרפים. ויעש משה נחש נחשת וישימהו על הנס וכו' (התקים עד ימי חזקיה, עין ג"ד, שלפי מ"ב י"ח ד, "כתת נחש הנחושת אשר עשה משה, כי עד הימים ההם היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושת"). ועין יר"ד ע"ג ג'.

באובות, בעיי העברים, בנחל זרד, מעבר ארנון, ומשם בארה. [ספ"ד בשם בח"י: יום מלחמת נחלי ארנון ארך ג' ימים, הינו ל"ו שעות]. שירת הבאר וכו' (תנ"ק"ג: השירה הזאת נאמרה בסוף מ' שנה).

במ' כ"א א—ב: ל"ג ל—לוק דב' י"ד י.

[ס"ע ט: על הכתוב דב' י"ו, "מוסרה שם מת אהרן"—וכי במוסרה מת אהרן, והלא בהר ההר מת? אלא ממקום שמת אהרן חזרו לאחוריהן ז' מסעות עד שחזרו במוסרה. משם נסעו הגדולה ומשם בארה, היא הבאר שחזרה להם, ויסעו ויחזרו באובות וכו'—והדברים מפורטים יותר ב"ש השעג. כי לאחר מות אהרן אמרו ישראל, "נתנה ראש ונשובה מצרימה" (במ' י"ד ד, במעשה המרגלים), ובאותו זמן מת צלפחד, ואן]

[—]. ותקרבה בנות צלפחד וכו'

מ' מתחלת ניסן]. ויבאו בני כל העדה [יש"י: השלמה, שכבר מתו מתי מדבר, ואלו פרשו לחיים] וישב העם בקדש שבמדבר צן. במ' כ' א: ל"ג לו.

[—]. ס"ע י: י' (ויש גירסה א') בניסן]. ותמת שם מרים ותקבר שם. שם; [תענית ט: נסתלקה הבאר שנתנה בזכות מרים, וחזרה להן לישראל (עין להלן) בזכות משה ואהרן].

[—]. ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ואהרן וירב העם וכו'. וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים וכו'. המה גי-מריבה וכו'. במ' כ' ב—יג.

[—]. ניסן—תמוז. ס"ע ט: בקדש עשו ישראל ג' (ויש גורסין: ד') חדשים]. וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום: כה אמר אחיך ישראל וכו' נעברה נא בארצך וכו'. ויאמר: לא תעבר. ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה וכו'. ויט ישראל מעליו. במ' כ' יד—

כאן דב' ב' טז—כג.

[—]. סוף תמוז או א' באב]. מקדש באו וכו' הר ההר. על גבול ארץ אדום; [—]. א' לחדש החמישי (אב) בשנת הארבעים לצאת ישראל מארץ מצרים. מות אהרן, בן קצ"ג שנה, על פי מצות ה' בהר ההר, על חטא מי מריבה. ויכהן אלעזר בנו תחתיו. ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל. במ' כ' כב—כט; ל"ג לו—לט; דב' י"ו. [ס"ע י: משמת אהרן נסתלק עמוד הענן שניתן בזכותו וחזר בזכות משה; עין תענית ט.—מס' סופרים י"ו יב: קצ"ג פעמים שישראל עונין "הללויה" (בשעת אמירת הלל בבית המקדש) כנגד שנותיו של אהרן].

[—]. ט"ו באב. ירר סוף תענית: בכל ערב ט' באב (כימי נדודי ישראל במדבר, למן עוון המרגלים ועד שנה זו) היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר: